

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
кафедра образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва
імені Степана Шевчука

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи
освітнього ступеня «магістр»

на тему:

**АКТУАЛІЗАЦІЯ СПОРТУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОЇ
РОБОТИ «СИЛА ДУХУ, СИЛА ВОЛІ», ДЕРЕВО)**

Виконала: студентка II курсу, групи ДПМ-61
спеціальності 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»

Ніна Шкуратюк (Щирук)

Керівник: проф. Олександр Сташук

Рецензент: к. пед. наук, професор кафедри
педагогіки, початкової, інклюзивної та вищої
освіти Рівненського державного гуманітарного
університету Оксана Гудовсек

Рівне – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВІДТВОРЕННЯ СПОРТИВНИХ ПОДІЙ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ДИСКУРСІ	9
1.1. Спорт як важливий чинник соціального та громадянського життя суспільства	9
1.2. Спорт та спортивні досягнення українських спортсменів	20
1.3. Відображення спортивної тематики у сучасному культурно- мистецькому дискурсі	28
1.4. Перспективи розвитку спортивного жанрового напрямку в сучасному українському мистецтві	43
РОЗДІЛ 2. ОСНОВИ ОБРАЗОТВОРЧОГО ФОРМОТВОРЕННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ЧАСТИНИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ	46
2.1. Загальна композиція творчої роботи «Сила духу, сила волі»	46
2.2. Шляхи практичного втілення теми та трансформації виразу «Сила духу, сила волі» в композиційно завершений художній образ	53
2.3. Технологічні особливості практичної частини роботи: художні матеріали, художня техніка, стильові ознаки; економічні розрахунки та собівартість виконаної роботи	58
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	67
ДОДАТКИ	73

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Мистецтво в усі часи відображає найяскравіші образи, події та явища людського життя, а художники перебувають у постійному пошуку найвиразніших пластичних форм. В різні епохи були затребувані теми спорту, змагання, боротьби. Людство здавна прагнуло до фізичної досконалості, і це прагнення знаходило своє відображення в мистецтві. Безліч бронзових і мармурових статуй атлетів створювали прославлені скульптори: Мирон (середина V ст. до н.е., додаток А), Поліклет (друга пол. V ст. до н.е., Лісіпп (друга пол. VI ст. до н.е.) та ін. В Стародавній Греції сильні, мускулісті чоловіки уособлювали здорові основи сильної держави [38].

Спорт і спортивні ігри як частина людської культури нерозривно пов'язані з мистецтвом і різноманітними видами творчості, які не тільки відображали ті чи інші спортивні події, успіхи і звершення спортсменів, а й упродовж усієї історії супроводжували багато найважливіших заходів, були оригінальною частиною спортивних програм.

Історія найбільших змагань сучасності – Олімпійських ігор – переконливо показує, що вони зародилися в тісному союзі з мистецтвом. У IV ст. до н. е. до програми Олімпіад було додано змагання між сурмачами та глашатаями – спондофорами, що, безумовно, відображало основні світоглядні концепції стародавніх греків щодо поєднання спорту та естетики. В середині V ст. до н. е. під час проведення Олімпійських ігор письменники й поети читали вголос свої творіння, а художники виставляли на агорі свої твори. Та й інші священні ігри на честь античних богів часто включали в себе не тільки спортивні, а й творчі змагання. Наприклад, до програми Піфійських ігор, що проходили в Дельфах із 586 р. до н. е. на честь бога Аполлона, входили творчі змагання музикантів, що грають на кіфарі, а на Панафінейських іграх, які влаштовували в Афінах із 580 р. до н. е., змагалися не лише атлети, а й сурмачі. Слава переможців античних Олімпіад слугувала джерелом творчого натхнення і була оспівана відомими поетами і увічнена

багатьма великими скульпторами тієї епохи. Художники різних країн і часів не припиняли славити красу гармонійно складеної людини, справжнього борця, який ніби засвідчував – людина може перемогти не тільки зброєю, а і силою духу, волею.

Вивчення відображення теми спорту в українському культурно-мистецькому дискурсі є актуальним з різних точок зору:

1. Соціальний аспект: Спорт є важливою частиною суспільства, і його відображення у мистецтві може допомогти нам краще зрозуміти, як спорт впливає на наші життя, цінності та культуру.

2. Історичний аспект: Мистецтво часто використовується як засіб відображення історичних подій і періодів. Вивчення спортивних тем у мистецтві може допомогти нам краще зрозуміти історію спорту і його роль у різні періоди часу.

3. Естетичний аспект: Спорт може бути джерелом натхнення для митців, оскільки він пропонує багато естетичних елементів, таких як рух, форма, інтенсивність та емоції.

4. Освітній аспект: Вивчення стану відображення спортивних тем у мистецтві може бути корисним для освітніх цілей, оскільки воно може допомогти учням та студентам краще зрозуміти і цінувати обидві сфери.

Таким чином, вивчення відображення спорту у мистецтві може привести до багатьох цінних висновків і відкриттів.

Наукова розробленість теми. Тема взаємозв'язку спорту та мистецтва є актуальною і вивчається в рамках багатьох дисциплін, таких як соціологія, культурологія, мистецтвознавство, історія мистецтв, історія спорту.

Важливо зазначити, що спорт в Україні відіграє важливу роль у формуванні загального уявлення про Україну та українську популярну культуру серед її громадян та решти світу. Тому вивчення взаємозв'язку спорту та мистецтва може допомогти нам краще зрозуміти, як ці дві сфери взаємодіють і впливають одна на одну. Питання відображення спортивної тематики у творах мистецтва в працях І. Кузнецової, О. Лільчицького та

М. Привалова отримало назву «візуалізація спорту» [14]. Автори під цим терміном розуміють створення мистецьких візуальних творів, що ілюструють спортивні стратегії або техніки, або використання візуального мистецтва для вираження ідей або емоцій, пов'язаних із спортом. На нашу думку, термін не зовсім вдалий, тому що може включати в себе відеозйомку або фотографування спортивних змагань, створення візуальних ефектів для трансляції спортивних подій, або створення візуальних матеріалів для їх промоції. До таких видів мистецтва, які активно апелюють до спортивної тематики, науковці відносять стрітарт [14]. У інших працях І. Кузнецової відображені результати дослідження спортивної тематики в античному мистецтві [15]. Мистецькі артефакти античності вивчала Т. Кротова, зокрема, торкалась особливостей мистецького відображення спортивних подій в Римі та Греції [38].

На тому що тематика фізичної культури і спорту була провідною у мистецьких пошуках еллінів Стародавньої Греції, її не обійшли стороною майстри ренесансу, бароко, класицизму, романтизму та епохи Просвітництва, а також вона посідає особливе місце в образотворчому мистецтві Нового часу і була ключовою в мистецтві тоталітарних режимів ХХ століття наголошують С. Несмачний та О. Олійник [42]. Науковці присвятили своє дослідження вивченню скульптури спортивної тематики з колекції Дніпропетровського художнього музею. Особливу увагу у ньому приділено визначенню впливу духу епохи на формування скульптором стереотипів пластики, предмета зображення, стану персонажів і ролі тематичної скульптури в системі пізнання розвитку спорту.

В культурному контексті розглядає спорт Л. Газнюк, торкаючись процесів його естетизації та перетину з мистецтвом [32–33]. Дзюдо як вид мистецтва досліджує В. Філіна [53], відзначаючи, що воно здатне під час змагань викликати в публіки позитивні емоції та захоплення від краси виконання прийомів дзюдоїстами, від їхньої морально-вольової, фізичної, психологічної, техніко-тактичної підготовки. Вплив спорту на розвиток

хореографічного мистецтва досліджували А. Морозов [41], В. Сосіна [49], С. Шалапа [54] та ін.

Як показав аналіз виявлених джерел, питання актуалізації спорту в сучасному українському культурно-мистецькому дискурсі вивчалось епізодично, без належної систематизації. Тому вирішення питань та проблем за даною темою є важливим та актуальним.

Об'єкт дослідження – сучасний український культурно-мистецький дискурс.

Предмет дослідження – відображення спортивної проблематики в сучасному українському культурно-мистецькому дискурсі.

Метою дослідження є вивчення ролі спортивної тематики в образотворчому мистецтві сучасної України.

Завдання, що ставляться для реалізації мети:

1. Проаналізувати роль спорту у соціальному та громадянському житті суспільства.
2. Вивчити стан спортивної галузі та спортивні досягнення українських спортсменів під час російсько-української війни.
3. Дослідити стан відображення спортивної тематики у сучасному культурно-мистецькому дискурсі.
4. Окреслити перспективи розвитку спортивного жанрового напрямку в сучасному українському мистецтві.
5. Описати основи образотворчого формотворення та технологічні особливості творчої роботи «Сила духу, сила волі».

Апробація роботи. Основні положення і результати проведеного дослідження були представлені у формі виступів під час **X Міжнародної науково-практичної конференції** «Актуальні питання розвитку науки та освіти» (м. Львів, 9-10 груд. 2023 р.) та **IX Всеукраїнської науково-практичної конференції** «Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених» (м. Одеса, 15 грудня 2023 р.). За

матеріалами теоретичної частини пояснювальної записки підготовлено до друку та опубліковано дві **наукові праці**:

Щирук Н.Р. Вплив спорту на мистецтво: основні етапи розвитку. *Актуальні питання розвитку науки та освіти*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 9-10 груд. 2023 р.). Львів : Львівський науковий форум, 2023. С. 65–70.

Щирук Н.Р., Сташук О. Актуалізація спортивних досягнень в образотворчому мистецтві. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених* : тези доповіді IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 15 грудня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 29–33.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із двох частин. Перша частина, практична, складається із творчої роботи в матеріалі (з проектом), виконаним художньо-графічними засобами. Друга частина, теоретична, виконана у вигляді пояснювальної записки і складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. У вступі відображені актуальність теми, мета дослідження, його об'єкт та предмет тощо. У першому розділі розглянуто роль спорту як важливого чинника соціального та громадянського життя суспільства, досліджено вплив реалій російсько-української війни на спорт та досягнення українських спортсменів. Увага також приділяється вивченню відображення спортивної тематики в сучасних течіях культурно-мистецького середовища та окреслено перспективи розвитку спортивного жанрового напрямку в українському мистецтві.

У другому розділі описано загальну композицію творчої роботи «Сила духу, сила волі», окреслено шляхи трансформації виразу «Сила духу, сила волі» в композиційно завершений художній образ, висвітлено технологічні особливості практичної частини роботи, зокрема використані художні матеріали, техніку, стильові ознаки, а також проведено економічні розрахунки та оцінку собівартості виконаної роботи.

У висновках узагальнено основні результати, отримані в ході дослідження. Наведено перелік використаних під час підготовки кваліфікаційної роботи джерел та літератури. У додатках надано ілюстративні матеріали, які стосуються досліджуваної теми та допомагають у розумінні контексту роботи.

РОЗДІЛ 1. ВІДТВОРЕННЯ СПОРТИВНИХ ПОДІЙ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ДИСКУРСІ

1.1. Спорт як важливий чинник соціального та громадянського життя суспільства

Як важливий феномен суспільного життя, спорт почав розвиватись як тільки внаслідок під вищення продуктивності праці у людей з'явилась можливість приділяти собі більше уваги. Більшість дослідників вважає, що спорту в доісторичні (найдавніші) часи не було, але вже існувала потреба людини залишитися живою, детермінована її перевагою над іншими. Причому виживав найсильніший, який забезпечував виживання сім'ї, роду, племені. Однак право стати найсильнішим завойовувалося у смертельних двобоях спочатку без усяких правил, потім – у двобоях з особливими умовами, що унеможлилювали загибель тих, хто воює, наприклад, з тупою зброєю, щоб зберегти найкращих, найбільш фізично підготовлених [38]. У результаті виникли фізичні вправи, що моделювали мисливські та бойові дії, вдосконалення яких давало змогу під час змагальних поєдинків визначити переможців. Тим самим зародження спорту можна пов'язати зі своєрідним способом розв'язання конфліктів, що завершувався не смертю або фізичною травмою супротивника, а мирним суперництвом, яке виявляло найсильнішого. Це означає, що в еволюції спорту простежуються два етапи: спочатку він був залежною несамостійною частиною сфери культури, але поступово стає її автономною підсистемою.

Зачатки спорту можна виявити ще в первіснообщинному суспільстві Стародавнього Сходу – Китай, Індія та Античності – Стародавня Греція і Стародавній Рим. Однак спорт як мультикультурна, спочатку локальна і далі регіональна, соціокультурна модель не являв собою самостійну форму.

Фізична культура набула широкого розвитку у вигляді системи фізичного виховання в Афінах, Спарті, але найвищого розквіту досягла в період проведення античних спортивних змагань у стародавній Греції від 776 р. до н.е. до кінця IV ст. н.е., що стали прообразом сучасного олімпійського

руху. В епоху античності – греко-римської давнини – фізичне виховання перетворюється на самоціль, а фізичні вправи використовують як фундаментальну підготовку підрастаючого покоління до трудової та військової діяльності, що знайшло відображення у мистецтві (додаток Б). При цьому формуються і починають діяти перші на рівні держави форми і структури фізичного виховання.

На розвиток фізичної культури і спорту в Середньовіччі сильний і переважно негативний вплив чинили релігійні течії (найбільший – християнство, виняток – буддизм). Фізичне виховання було представлене переважно системою підготовки лицарів, базу якої становили військові звичаї, а комплекси фізичних вправ розроблялися в руслі етнічних звичаїв, спостерігалось активне залучення до фізичної культури і спорту за допомогою рухливих ігор народних мас, що дало змогу сформувати національні системи фізичного виховання [28, с. 62].

Відроджуються колишні й закладаються нові форми та напрями фізичного виховання в навчальних закладах, міські поселення стають майданчиком для проведення різноманітних змагань, сприяючи тим самим становленню спорту як змагальної діяльності, метою якої є здобуття високих рекордних досягнень.

Склавшись, ідея спорту могла вкоренитися тільки у свідомості та діях самостійної й незалежної особистості, потенціал для розвитку якої ознаменувала епоха Відродження. Мислителі Ренесансу сформували гуманістичні ідеї та духовно-моральні позиції сучасного спорту, почерпнувши багато чого зі спортивної спадщини античної та середньовічної Європи. Створюються наукові твори, націлені на потребу виховання в людині свободи, ініціативи, активності, гармонійної сукупності інтелектуальних, фізичних і моральних рис і здібностей особистості, що відіграють першорядну роль у житті соціуму.

Для цього періоду часу характерна багатолікість і популярність фізкультурно-спортивної діяльності, особливо видів спорту змагальної

спрямованості, відбувається обмін фізичними вправами, національними іграми та розвагами між народами країн Сходу й Заходу, відбувається розмежування фізичного виховання і військово-трудової підготовки.

Важлива роль у становленні спорту як продукту сучасної цивілізації належить доктрині Просвітництва, положення якої сприяли оформленню соціокультурного простору та соціально-психологічних чинників його значущості й подальшого розвитку [28, с. 69].

Витоки спорту в сучасному розумінні цього слова найповніше висвітлення дістали в Новий час – період прискореного промислового, наукового, воєнного та культурного розвитку держав Америки та Європи. Буржуазія як прогресивний і панівний клас для зміцнення воєнно-політичних позицій упроваджує новаторські методи, форми і засоби подальшого вдосконалення фізичної культури і спорту.

Промислова революція і масове виробництво в Англії (кінець XVII ст.) сприяли появі у значних верств суспільства неробочого часу для занять фізичною культурою, що, зі свого боку, визначило масовість спорту: дедалі більша кількість людей присвячувала своє дозвілля або безпосередньо спортивній діяльності, або проведенню часу як уболівальники на спортивних змаганнях. Традиційним став «спорт джентльменів» – залучення до спорту молодих багатіїв, які приділяли увагу видовищним змагальним заходам, фінансували окремі спортивні дисципліни, опосередковано брали участь у розробленні національних правил і положень змагань [28].

Але звичні для сучасників методи, засоби і форми спортивної діяльності з'явилися тільки на рубежі XVIII–XIX ст. У другій половині Нового часу починає розвиватися спортивно-ігровий напрямок. У багатьох державах організуються незалежні робітничі, релігійні, студентські та інші спортивні товариства. Виникають перші міжнародні спілки та організації, проводяться світові спортивні змагання і турніри, а також спроби відродження Олімпійських ігор. Змагання національного, європейського та

міжнародного рівня не тільки популяризували спортивний рух, а й виявили низку суттєвих недоліків у їхній підготовці та роботі суддівських колегій.

До початку XX століття у спорті розгорнулися такі тенденції:

- аматорський спорт поступово втрачає свою значущість (незмагальний характер спортивної діяльності, породжений буржуазним вільним проведенням часу);

- професійний спорт зміцнює свої позиції, що було зумовлено інтересами бізнесу, який експлуатує здатність спорту справляти потужне глядацьке враження, його азарт і розважальність;

- набирає популярності й авторитету рух олімпізму, як одна з наймасовіших суспільних течій, що пропагує цілі та ідеали гуманізму;

- фізична досконалість особистості стає власною визначальною метою спортивної діяльності, що має величезний вплив на розвиток сучасного соціуму [28].

Сьогодні термін «спорт» містить у собі кілька трактувань і смислів. По-перше, це пов'язано з тим, що в такого інституту велика кількість концептуальних навантажень, які часто відображають украй різнопланові види діяльності, що асоціюються із самим поняттям (наприклад, такі як рекреаційний спорт і спорт вищих досягнень). По-друге, його стандартизованість, що полягає в міжнародному слововживанні, яке передбачає спеціалізовану та професійну спортивну діяльність. Спорт у вузькому розумінні – родове поняття для розваг та гри – легка атлетика, єдиноборства, ігри в м'яч, популярні і різноманітні заняття у вільний від роботи час тощо – означає протистояння суперників, змагальність. Спорт у широкому трактуванні – загальне поняття, що містить у собі різні варіанти фізичної культури – фізичне виховання, діяльність зі зміцнення та збереження здоров'я, розвиток фізичних здібностей, формування здорового способу життя, туризм, танці, лікувальне (медико-біологічне) відновлення тощо [33].

Спорт як соціальний інститут поєднує в собі принцип гармонії з одного боку – природного (тобто тілесного), з іншого – соціально-морального (наприклад, принцип рівності можливостей, і поваги в плані ставлення до суперника), а також естетичний бік (прагнення спортсмена до досягнення вищих нагород, до досконалості своїх здібностей, особистого престижу, а також орієнтація на загальні ідеали краси тощо).

Тілесна діяльність спостерігається тут під призмою досягнення особистістю досконалості, прагнення до самореалізації своїх як духовних, так і фізичних якостей. Ця заява базується на тому, що нині у вітчизняній літературі феномен спорту розглядають як своєрідне соціальне явище, тому він такий близький до тілесної і загальнолюдської культури суспільства [25, с. 152].

Сьогодні класичний спорт посідає важливе місце в багатьох соціальних процесах і явищах. Він є одним із чинників забезпечення фізичної та психічної цілісності індивіда та виконує багато значущих соціальних функцій, справляючи значний вплив на процес соціалізації молодого покоління, а також сприяючи соціально-культурному розвитку молоді. У низці досліджень, проведених Всесвітньою організацією охорони здоров'я, вказується на те, що фізичні вправи сприяють формуванню в людини здорової психіки та стимулюють її розумовий розвиток. Такі вправи мають зв'язок із підвищенням у людей самооцінки й упевненості в собі, а також мають позитивний вплив на людей, які страждають на симптоми депресії та тривожності. Зростає соціальна цінність спорту, що виконує різні функції: емоційну, політичну, біологічну, а також функції соціалізації та мобільності [56].

Процес соціалізації являє собою процес формування особистості, де індивід опановує соціальні норми і цінності, психологічні установки, знання і навички, необхідні для успішної адаптації в суспільстві. Він починається з народження людини і триває протягом усього життя. Залучення людей до занять спортом допомагає розвивати такі важливі якості, як відповідальність,

толерантність і вміння працювати в команді, що сприяє ефективній соціалізації особистості. Спорт, як складне соціальне явище, являє собою самобутню підсистему зі своїми цінностями, функціями та закономірностями розвитку. Займаючись спортом, люди засвоюють основні цінності спорту, включно з командним духом, чесною грою, повагою до правил та інших учасників, почуттям взаємовиручки, дисциплінованістю та терпимістю. Ці навички потім стануть у пригоді під час колективної роботи та в професійному житті й можуть сприяти зміцненню соціальної інтеграції на місцевому рівні та в суспільстві загалом. З урахуванням переваг, які пропонує спорт для особистого і соціального розвитку, завдання розширення доступності спорту та участі в спорті має бути серед пріоритетних цілей розвитку [56].

Незважаючи на свою відносну самостійність, спорт тісно пов'язаний з усіма сторонами суспільного життя, такими як політика, ідеологія, економіка, культура й освіта. Спорт формує національні відносини, ділове життя, етичні цінності, а також спосіб життя людей. Спорт об'єднує суспільство єдиною національною ідеєю, наповнює своєю ідеологією і прагненням до успіху, до перемоги. У спорті виражаються такі цінності, як рівність шансів на успіх, прагнення бути першим і перемогти. Разом з тим, часто спорт використовують як інструмент політичного впливу на суспільство. Наприклад, росія активно використовує спорт як спосіб просування своєї загарбницької політики; російські спортсмени відкрито підтримують війну проти України – беруть участь у пропагандистських заходах, виголошують промови, виправдовуючи збройну агресію своєї батьківщини, і навіть отримують військові звання [40]. Росія не тільки використовує своїх спортсменів для просування імперської політики, але й переманює українських. Так, чемпіон літньої Олімпіади 2008 року Артур Айвазян та чемпіонка Європи 2012 року з метання списа Віра Ребрик отримали паспорти російської федерації після окупації Криму. Проте у 2016 році не потрапили на Ігри в Ріо-де-Жанейро (Бразилія). Артур Айвазян не відбув трирічного

карантину через зміну громадянства. Віру Ребрик разом з усією російською легкоатлетичною збірною відсторонили від змагань унаслідок допінгового скандалу [35].

Спорт довів свою значущість як ефективний і гнучкий інструмент сприяння досягненню завдань у справі забезпечення миру і розвитку. У резолюції ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», що була ухвалена у 2015 році, було вкотре визнано роль спорту в сприянні забезпеченню суспільного прогресу. Спорт є одним із важливих чинників забезпечення сталого розвитку, оскільки він сприяє утвердженню принципів терпимості й поваги та сприяє розширенню прав і можливостей жінок і молоді, окремих осіб і громад, а також досягненню цілей у сфері охорони здоров'я, освіти та соціальної інтеграції.

У рамках освоєння цього величезного потенціалу спорту Бюро Організації Об'єднаних Націй зі спорту на благо розвитку і миру (ЮНОСДП) вже давно займається питаннями згуртування людей навколо спорту і заохочує використання спорту на підтримку мирних ініціатив, починаючи з організації спортивних мегапроектів до проведення вуличних змагань. Ці ініціативи допомагають спорту реалізувати весь свій потенціал у справі досягнення цілей розвитку [56].

Регулярні заняття спортом і фізичною культурою чинять не тільки прямий оздоровчий вплив на фізичний стан організму, а й формують у дітей і підлітків потребу вести здоровий спосіб життя, допомагаючи їм залишатися активними і боротися з незаразними хворобами. Спорт сприяє підвищенню благополуччя людей, незалежно від віку, статевої приналежності або етнічного походження.

Спорт як діяльність, що відтворює певні базові механізми формування особистості, включає індивіда в соціальні спільноти та громадські організації як повноправного члена громадянського суспільства і формує певні соціальні відносини. Характер спорту різко змінює соціокультурний смисл формування особистості залежно від моделі поведінки людини, яку вона

обирає в тих чи інших соціальних відносинах та ігрових ситуаціях, наближених до реальних поведінкових образів.

Спорт як соціальний чинник немовби модельно відтворює альтернативу сучасної культури, зберігає і зміцнює сутнісні механізми соціально-культурного життя людини і, переходячи в субкультуру індивіда, формує його як соціально компетентну особистість. Далі спорт є видом активної діяльності, у процесі якої розв'язується і питання про зовнішній масштаб самовизначення і самоствердження особистості. І за цією ознакою спорт глибоко проникає в субкультуру як соціальний інститут, визначаючи особистісне становлення індивіда і формуючи стилі життя. Людське самоствердження в соціумі через активно-рухову діяльність має не тільки зовнішній, а й внутрішній вимір, і її можна розглядати не тільки в просторовому, а й у смисловому контексті. Нині відкриваються широкі горизонти для практичного самоствердження людини, актуалізуючи ідею її глобальної соціалізації.

Сучасна модель спорту дає людині можливість оцінити своє ставлення до довкілля і через ці відносини оцінити своє місце в суспільстві. Спорт як вид соціальної, невиробничої діяльності відтворює певні базові механізми людської самосвідомості та самовизначення, маючи у своєму розпорядженні специфічно виховні можливості [33]. Таким чином, спорт є чинником, що сприяє розвитку соціально-здорової особистості.

Соціальне здоров'я належить до соціально зумовлених і формованих феноменів. Український вчений О. Дубовой розглядає його як складну інтегровану особистісну якість, що характеризується прагненням особистості до максимальної самореалізації у суспільному житті, упевненістю у власних силах та можливостях, націленістю на досягнення результату, наявністю стресостійкості та відповідальністю за стан власного здоров'я, здатністю протидіяти соціальним викликам сучасності [36].

Спорт та фізична культура відіграють велику роль у житті сучасних людей, є важливими індикаторами здорового способу життя і, за словами

деяких дослідників, важливим елементом розвитку громадянського суспільства. Незважаючи на те, що не всі, хто бажає, займаються спортом (згідно з опитуваннями, кожна четверта молода людина протягом останніх 12 місяців не займалася спортом або фізичною активністю у вільний час), витрати на спорт з державного бюджету до війни були меншими лише за освітніми ініціативами і значно перевищували комунальні, екологічні та соціальні проекти.

Розвинуті країни розглядають спорт як суттєву частину економіки. Проведення грандіозних спортивних заходів, які впливають на майже всі інші сфери, – це ціла індустрія. Наприклад, лише в англійській Прем'єр-лізі більше 100 тисяч людей працюють у різних ролях, від тренерів і гравців до працівників стадіонів, водіїв і кухарів, приносячи величезні прибутки державі.

Згідно з Законом «Про фізичну культуру і спорт» масовий спорт або спорт для всіх – це «діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей під час їх дозвілля для зміцнення здоров'я» [46]. Разом із тим спорт, відповідно до закону, передбачає ще один важливий момент – змагальність процесу.

Таким чином, гуманістичні ідеї та духовно-моральні позиції сучасного спорту були сформульовані мислителями Ренесансу і пізніше набули свого розвитку в доктрині Просвітництва. Сучасне ж розуміння спорту виникає в епоху Нового часу. Характеристика основних етапів виникнення і розвитку спорту виявляє невіддільну включеність спортивної діяльності в соціокультурну сферу суспільства. Спочатку спорт був залежною несамостійною частиною сфери культури, але поступово стає її автономною підсистемою. Спорт є важливим соціальним інститутом, який історично відіграє важливу роль у будь-якому суспільстві, величезна позитивна сила і привабливість спорту об'єднують людей, сприяючи утвердженню миру і побудові більш відкритого суспільства на нашій планеті за допомогою втілення загальних цінностей і принципів. Таким чином, спорт не тільки

зміцнює здоров'я, підвищує нервово-психічну активність до емоційних стресів, підтримує фізичну і розумову працездатність, а є чинником включення особистості в соціальне та громадянське життя суспільства.

1.2. Спорт та спортивні досягнення українських спортсменів

Український спорт до повномасштабної війни, попри високий рівень людського потенціалу, знаходився у стані стагнації. Через недостатню фінансову підтримку з боку держави та місцевих органів влади, проведення спортивних заходів було можливим лише за умови спонсорської підтримки; у більшості регіонів були відсутні умови для тренувань (застаріла інфраструктура, високі витрати на енергоносії, низький рівень оплати тренерів); вибір молоді був обмежений щодо розвитку в різних видах спорту, більшість секцій надавали лише платні послуги, що знижувало їх доступність для дітей та молоді з малозабезпечених сімей. Наведені чинники, а також ряд системних проблем у розвитку спорту, зумовлені деструктивними явищами соціального та економічного характеру, призвели до втрати загальних позицій України на міжнародній спортивній арені, відтоку частини талановитих спортсменів і тренерів за кордон та погіршення загального іміджу [26, с. 93].

Суттєвий вплив на розвиток спорту в Україні, як і в більшості інших країн, спричинили карантинні обмеження через поширення COVID-19. Найбільше скоротилася кількість спортсменів, які займаються олімпійськими видами спорту, що пов'язано насамперед із закриттям на карантин відповідних спортивних установ. Також скоротилась кількість спортсменів-любителів, учасників спортивних гуртків.

Симптоматично, що широкомасштабне вторгнення в Україну розпочалось 24 лютого 2022 р., під час зимових Олімпійських ігор. Тобто, росія розв'язала війну в центрі Європи за масштабом, якого не було після Другої світової війни, в момент найвизначніших спортивних змагань у світі, коли з давніх-давен існує олімпійське перемир'я. Звісно, це викликало обурення світової спільноти, Міжнародний олімпійський комітет запровадив санкції щодо спортсменів росії та Білорусі, як країн учасниць цієї війни та надав рекомендації міжнародним спортивним федераціям щодо

відсторонення спортсменів країн-агресорів від участі у міжнародних змаганнях [39].

В умовах воєнної агресії та бойових дій, що тривають на території України вже два роки, проблеми спорту ще більше відходять на другорядні позиції. Значна частина об'єктів спортивної інфраструктури зруйнована ворогом, припинено тренування та проведення змагань, що загрожує втратою спортивного потенціалу країни. Галузь зазнала значного скорочення фінансування та збитків.

Як зазначав экс-Міністр молоді та спорту України Вадим Гутцайт, станом на 1 квітня 2023 року росіяни зруйнували 263 спортивні об'єкти України, а розмір фінансових втрат перевищує \$250 млн. За даними міністра, найбільше спортивних об'єктів зруйновано в Луганській області – 89, Донецькій – 61, Харківській – 46, Миколаївській – 27, Херсонській – 24, Київській – 21, Дніпропетровській – 15, Чернігівській – 12, Сумській – 11 областях. В. Гутцайт повідомив про суттєві та масові руйнування спортивної інфраструктури у Харківській, Луганській, Дніпропетровській, Миколаївській областях. Серед знищених спортивних об'єктів палаци спорту, басейни, тренувальні бази тощо. Частину цих об'єктів знищено вщент, а інші непридатні до використання зараз [35].

Проте найбільші втрати – це 361 спортсмен, що загинув як внаслідок обстрілів чи окупації, так і на фронті. Поки спортсмени з росії підтримують війну, українські захищають Батьківщину зі зброєю в руках і гинуть від російських обстрілів. Ці видатні українці могли б і надалі виступати на змаганнях, виховувати нові покоління спортсменів і розвивати свої види спорту. Їхня загибель – це значний удар не тільки по українській спортивній галузі, але й по світовій [35]. Крім того, війна змусила багатьох спортсменів покинути рідний дім. Їх прихистили окремі національні олімпійські комітети за кордоном та надали можливість тренуватись. Загалом нині за кордоном перебувають понад 40 тисяч українських атлетів. Це як ті, котрі перебували за кордоном до початку повномасштабного вторгнення, так і ті, які виїхали

через війну. Окремим спортсменам з Харкова, Херсона чи Маріуполя, наприклад, повертатись нема куди.

Однак, попри те, що останні два роки стали для українського спорту часом випробувань, важких рішень і високих результатів, українські спортсмени вже наприкінці березня 2022 р. розпочали брати участь у змаганнях. Незважаючи на всі труднощі, порушений тренувальний процес, внутрішні переживання кожного спортсмена, вони змогли своїми виступами підтримати Україну і показати світові, чого можна досягти «не завдяки, а всупереч».

Українські паралімпійці були першими, хто гучно оголосив світові, що Україна боротиметься попри все. На зимових іграх у Пекіні наша команда здобула 11 золотих, 10 срібних та 8 бронзових медалей, а також зайняла друге місце у загальному заліку [31].

Основною подією 2022 року в боксі став реванш між Усиком та Джошуа. Український боксер впевнено захистив свої чемпіонські титули, не давши британському экс-чемпіону жодного шансу на перемогу. Зараз Усик активно допомагає Україні та ЗСУ, а також очікує на згоду Тайсона Ф'юрі на бій за титул абсолютного чемпіона світу у надважкій вазі. Однак британець не дуже бажає боксувати з Усиком, бо боїться. І це зрозуміло, адже Усик зараз у відмінній формі і є найкращим суперважкоатлетом на планеті.

Ярослава Магучіх продовжує підтверджувати свій статус головної зірки та надії української легкої атлетики. 21-річна атлетка показує неймовірні результати протягом останнього року – вона виграла золото на чемпіонаті світу зі стрибків у висоту у приміщенні, що проходив у березні 2022 року в Белграді, з результатом 2,02 м., потім взяла срібло на ЧС в Орегоні з тим самим результатом, поступившись лише кількістю спроб. Влітку вона виграла золото на Європейському Чемпіонаті. На етапі Брильянтової ліги у Брюсселі вона стрибнула на фантастичні 2,05 м., що стало найкращим результатом сезону у світі. У 2023 році вона продовжує

здобувати перемоги. Уже є 6 перемог на турнірах поспіль. Зараз вона в найкращій формі.

Марина Бех-Романчук здобула європейське «золото» у стрибках у довжину, а її чоловік Михайло Романчук приніс Україні перемогу на європейських змаганнях з водних видів спорту в Римі. Олексій Серeda також не мав собі рівних у стрибках у воду з 10-метрової вишки і здобув «золото» і він не збирається зупинитися на досягнутому [40].

Українська команда з артистичного плавання влаштувала справжнє шоу в римському басейні, здобувши перемогу у восьми видах програми – це максимальний можливий результат. Збірна України з синхронного плавання показала феноменальні результати протягом року. Ця команда може перемогти будь-кого у світі. На чемпіонаті світу збірна України з синхронного плавання зайняла друге місце в загальнокомандному заліку, вигравши дві золоті та п'ять срібних медалей. Це найкращий результат за всю історію виступів на чемпіонатах світу.

Владислава та Марина Олексіїви, Вероніка Гришко, Марта Федіна, Олеся Дерев'янченко, Ангеліна Овчиннікова, Софія Мацієвська, Дар'я Мошинська, Анастасія Шмоніна та Валерія Тищенко виграла золото в хайлайті. Вони також виграла золото у комбінованій групі. Марта Федіна виграла срібло в технічному та вільному соло. Владислава та Марина Алексєєви виграла срібло у технічному та вільному дуеті. Владислава та Марина Алексєєви, Олеся Дерев'янченко, Вероніка Гришко, Марта Федіна, Софія Мацієвська, Ангеліна Овчиннікова та Валерія Тищенко виграла срібло у вільній групі [40].

На чемпіонаті Європи наша команда була безперечною лідеркою, вигравши 8 золотих медалей та зайнявши перше місце в загальнокомандному заліку. Це найкращий результат для України за всю історію виступів на європейському чемпіонаті. Марту Федіну, 21-річну спортсменку, було відзначено як «Кращу спортсменку Європи в артистичному плаванні за підсумками 2022 року». За неї проголосувало 60,61% учасників голосування.

Варто відзначити, що вся збірна з синхронного плавання родом з Харкова, міста, яке росіяни намагалися знищити своїми ракетними ударами протягом року, а Марта Федіна та Вероніка Гришко народилися в Донецьку, який з 2014 року окупований росіянами.

Людмила Лузан стала ще однією спортивною героїнею року, вигравши два особистих «золота» на чемпіонаті світу з веслування.

У період війни, футбольні клуби «Шахтар» та «Дніпро-1» змогли досягти стадії плей-офф у Лізі Європи та Лізі конференцій відповідно, що є великим джерелом натхнення для українців. Однак, відродження футболу в країні не гарантує збереження його якості. «Шахтар», лідер попереднього чемпіонату, який отримав місце в групі Ліги чемпіонів після дискваліфікації країни-агресора, втратив майже 70% гравців основного складу. Легіонери покинули клуб (за винятком Лассіни Траоре), а їхні місця зайняли молоді гравці та декілька більш досвідчених українців (Петряк, Швед, Михайліченко, Назарина). У таких умовах «Шахтарю» прогнозували останнє місце в групі Ліги чемпіонів та спад у чемпіонаті, однак «гірники» з гідністю впоралися з цією ситуацією, шокувавши не лише українських фанатів, а й всю футбольну Європу. «Шахтар» розгромив «Лейпциг», двічі зіграв внічию з «Селтіком» і до останнього туру мав шанси на вихід у 1/8 Ліги чемпіонів. Поразка від німців відправила команду в плей-офф Ліги Європи, де вони вже пройшли «Ренн», а в наступному раунді зіграють з «Феєнордом». Це неймовірний результат для команди, яка була повністю оновлена [47].

Перехід Михайла Мудрика з «Шахтаря» в «Челсі» не є спортивним досягненням, але це настільки важлива подія для нашого футболу, що її неможливо проігнорувати. 100 мільйонів євро за гравця УПЛ – це величезна сума для українського футболу. Цей перехід викликав велику хвилю хайпу і про Україну знову стали говорити ще більше і гучніше за кордоном. І так співпало, що власник «Шахтаря» після цієї угоди пожертвував мільярд гривень на ЗСУ, що стало найкращою інвестицією, яку можна вигадати.

Національна футбольна збірна України віддала усі сили за вихід на Кубок світу, але прикро поступилась у вирішальному матчі плей-офф відбору. А от молодіжна збірна України потрапила до фіналу Чемпіонату Європи, де виступила 2 липня 2023 року і пробилася до півфіналу чемпіонату Європи U-23, гарантувавши собі путівку у Париж-2024. Вперше в історії Україна буде представлена у футбольному турнірі на Олімпіаді [47].

У 2022 році наша збірна з волейболу лише вдруге в історії вийшла на чемпіонат світу з волейболу і змогла перевершити всі очікування. Жовто-сині вийшли з групи, а в 1/8 фіналу перемогли Нідерланди. Навіть поразка від господарів турніру словенців у чвертьфіналі не засмутила вболівальників, адже потрапляння до вісімки найкращих – вже знакова подія для нашого волейболу. Крім того, однією із головних зірок турніру став наш Олег Плотницький. Він зробив найбільше ейсів (18), випередивши найближчого переслідувача на 6 подач. А виграли чемпіонат світу італійці.

26-річна кікбоксерка Анастасія Кулініч вписала своє ім'я в історію тайського боксу, коли стала переможницею Світових ігор, і ця перемога була першою в історії України у цьому виді спорту у жіночому дивізіоні. Український спортсмен Богдан Колмаков теж здобув історичну перемогу. Йому не було рівних у паркурі, у дисципліні «проходження на швидкість». Це також перша в історії України перемога у цій дисципліні. Та й збірна України загалом на Всесвітніх іграх продемонструвала приголомшливий результат, вигравши 45 нагород, 16 із яких найвищої якості. У загальнокомандному медальному заліку наша команда стала третьою [50].

Після перерви, яку вона взяла після Олімпіади в Токіо, повернулася до професійного спорту Ольга Харлан. Її повернення було призупинено початком війни, саме в цей час її батьки були в Миколаєві, який зазнавав обстрілів. Незважаючи на це, спортсменка змогла виступити на декількох змаганнях і стала однією з тих, хто приніс Україні бронзу на чемпіонаті Європи. На чемпіонаті світу з фехтування українка відмовилася потиснути руку російській спортсменці, яку перемогла, натомість запропонувавши

стукнутися шпагами. Росіянка через це вимагала дискваліфікувати українську спортсменку за неповагу. Згодом Ольгу Харлан таки дискваліфікували за порушення регламенту. Однак цей жест нашої титулованої спортсменки показав всьому світу, що український спорт не буде миритись з російською агресією і протистоятиме їй всіма можливими способами. Зараз Ольга Харлан має великі амбіції – вона прагне здобути ще одну олімпійську медаль.

На Європейських іграх, які тривали від 20 червня до 3 липня, Україна зайняла третє місце у медальному заліку. Європейські ігри-2023 пройшли без участі спортсменів з РФ та Білорусі, оскільки Польща, яка була організатором змагань, категорично виступила проти їх участі. Президент Європейських олімпійських комітетів Спірос Капралос підтримав це рішення. Українські спортсмени та спортсменки показали вражаючі результати, завоювавши найбільше золотих медалей за історію участі в Європейських іграх. Також слід відзначити велику роботу тренерів та всієї команди, яка допомогла спортсменам досягти таких результатів. Україна знову підтвердила, що ми є невід'ємною частиною європейської спільноти. Крім того, наша Анастасія Павлова встановила рекорд Європейських ігор зі стрільби з лука – це також важливе досягнення [40].

Отже, спорт не може існувати поза політикою – росія та Білорусь використовують його для пропаганди своїх тоталітарних режимів, а російські спортсмени підтримують війну проти України, коли українці гинуть від обстрілів цивільних об'єктів і на полі бою. Тому необхідно бойкотувати росію та Білорусь у всіх сферах, включаючи спорт. Ми повинні продовжувати тиснути на міжнародну спільноту, оскільки це дає результат: все більше країн і організацій вводять обмеження проти росіян і білорусів у різних галузях через війну проти України.

22 червня 2023 року Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) прийняла резолюцію, в якій рекомендує Міжнародному олімпійському комітету не допускати російських та білоруських атлетів до Олімпійських та

Паралімпійських ігор в Парижі, навіть під нейтральним прапором [50]. Ця резолюція має рекомендаційний характер, але за неї голосували конкретні депутати, які представляють свої національні парламенти. Це свідчить про справжню позицію членів Ради Європи. Депутати національних парламентів після повернення додому будуть формувати громадську думку серед своїх виборців та спортивної громадськості. Будь-яка потенційна участь російських та білоруських спортсменів в Олімпійських та Паралімпійських іграх має бути заблокована, поки триває війна в Україні. Їх не має бути ні під яким прапором, ані під нейтральним, ані під будь-яким іншим. Ми сподіваємося, що справедливість переможе – і Міжнародний олімпійський комітет прийме справедливе рішення, виходячи з позицій Олімпійської хартії та безпеки спортсменів [31].

1.3. Відображення спортивної тематики у сучасному культурно-мистецькому дискурсі

Мистецтво в усі часи відображає найяскравіші образи, події та явища людського життя, а митці перебувають у постійному пошуку найвиразніших пластичних форм. Були періоди в історії людства, коли замовниками творів мистецтва виступали царі, фараони, імператори, тобто ті, хто у своїх руках тримав усю повноту влади, а були моменти, коли замовлення походило від народу, будучи вираженням волі античного полісу або міської комуни. Однак у кожному історичному періоді був затребуваний мотив спорту, змагання, боротьби. І царі, і суспільство захоплювалися переможцями, вшановували найсильніших і найспритніших, оспівували красу людської природи. Тому на різних етапах розвитку людства спорт незмінно був об'єктом культурно-мистецького дискурсу. Під культурно-мистецькими процесами розуміємо якісну зміну станів або явищ мистецьких форм, систем, об'єктів, взаємодій, що відбуваються у ході розвитку загальної чи конкретної культури суспільства [1]. Термін «дискурс» у сучасній науці є еквівалентом поняття «мова», тобто це будь-яке конкретне висловлювання. Щодо культурно-мистецької сфери, то культурно-мистецький дискурс – це висловлювання через мистецькі об'єкти.

Спорт і культура загалом справді мають багато спільного – це і масовість, і видовищність, і особлива драматургія змагань, що споріднює їх із театральними виставами, творчими фестивалями та конкурсами. Однак на відміну від драматичних вистав спортивні змагання завжди несуть у собі непередбачуваність, емоційність, щирість. Крім того, багато видів спорту, наприклад, художня гімнастика, фігурне катання, синхронне плавання, безпосередньо пов'язані з такими видами мистецтва, як музика, театр, хореографія. У цих спортивних змаганнях особливо цінується краса рухів, грація, пластика, витонченість і естетика виконання.

Спорт і мистецтво тісно пов'язані за багатьма аспектами – покладаючи на мистецтво відповідальність за відображення дійсності в художніх образах,

спорт не вписується в цю категорію, але окремі види спорту здатні впливати на особистість приблизно тією ж мірою, що й мистецтво (наприклад, художня гімнастика, фігурне катання тощо). Американський учений Лоу впевнений, що якщо в живописця є полотно, то у спортсмена є тіло, і він або самовиражається, або слідує корисливим цілям, якими можуть бути як визнання, так і гроші. Поль Фрайссіне відносить спорт до категорії прикладного мистецтва, яке стоїть в одному ряду з музикою, поезією або танцем. Він також спирається у своєму судженні на експлуатацію тіла в спорті, тенденцію, що має послідовників і в багатьох видах мистецтва (в перформансі, наприклад). Аналітик футболу Джефрі Грін виявляє спільність спорту і мистецтва у притаманних їм переліках законів і правил, і, звісно, у креативному їхньому впливі на емоційний фон глядачів і учасників події. Реакція глядацької аудиторії у спорті та мистецтві, також і на думку польського філософа Збігнева Кравчика, належить до творчості. Як зазначає Олександр Щелущенко, куратор сучасної виставки про сутність мистецтва, яку передають образи змагань, футболістів, бігунів: «Мистецтво і спорт споріднює наявність арени. Також і мистецтву, і спорту потрібен глядач. Кожен митець – це спортсмен, який хоче довести світу, що його візуальний досвід – найліпший і найцінніший» [45]. Але принципова відмінність спорту від мистецтва полягає в тому, що тут не ставлять завдання створювати і не створюють художній образ, а в мистецтві відсутній дух змагальності.

Пошуки шляхів взаємодоповнення між спортом і мистецтвом призводять до нескінченних форм вираження. Спорт знаходить своє відображення в моді, танцях, літературі, музиці, кіні, фотографії, скульптурі, полотнах живописців. Особливо шанований спорт був ще в античному світі завдяки участі громадян в олімпіадах. Спроби античних художників закарбувати момент демонстрації фізичної міці та грації атлета тісно пов'язані не тільки з розвитком культури, а й з розвитком самої державності.

Так, фізичне формування міцного тіла і сильної волі посідало виняткове місце в Стародавній Греції. Воно виконувало й завдання

демонстрації військової могутності держави. Тож очевидним є державний інтерес до процесу створення воїна-захисника, зв'язок державної ідеології та того, що ми сьогодні називаємо спортом. Цей зв'язок не міг не проявитися і в творах мистецтва. Фізична краса тіла в античності тісно пов'язувалася з духовною красою і доблестю. Вона входила в поняття калокагатії, яке зародилося ще в архаїці і означало гармонію тілесної і душевної досконалості [24].

Найбільші спортивні змагання, Олімпійські ігри, як частина релігійного культу в античному світі проводилися в Греції з 776 року і були частиною культу Зевса. На час Олімпійських ігор встановлювалося перемир'я між ворогуючими полісами. З восьмого століття до нашої ери літочислення почали вести за Олімпіадами (наприклад, третій рік одинадцятої Олімпіади). Переможці в особливих випадках удостоювалися в рідному місті почесних меморіальних статуй. Взагалі лише в статуях переможців на Олімпійських іграх, широко поширених в VI-V століттях до нашої ери, допускалося зображення не божества, а реальної людини. У творах мистецтва Древньої Греції можна знайти масу цікавих особливостей, способів, засобів показу спорту, який зароджувався.

У зв'язку з існуванням спортивних змагань логічною була поява зображень на абсолютно спортивні теми. Для місцевих свят, наприклад, Панафінеї в Афінах, грецькі творці об'єктів мистецтва прагнули створити візуальний ідеал атлетизму. Найбільшу увагу такому втіленню приділялася на всееллінських святах: Істмейських, Піфійських, Німейських, Олімпійських іграх. Якщо згадати античну скульптуру, то тема спорту посідає в ній чи не центральне місце. Особливо сучасного глядача захоплює експресивна пластика, вивірені пропорції та бездоганність ліній, проявлені в скульптурі зрілої класики: литий з бронзи «Дискобол» грецького скульптора Мирона, «Доріфор», «Діадумен», юний атлет «Апоксіомен» скульптора Лісіппа, «Візничий» невідомого автора – частина втраченої скульптурної бронзової композиції з колісницею та кіньми та ін. По суті, портретні статуї атлетів є

першими монументальними творами, присвяченими реальним людям. Кожна з цих скульптур розповідає про різні моменти проживання спортивного змагання. Десь скульптор обирає ту абсолютну точку максимального напруження, після якої буде зроблено кидок, коли кожен м'яз напружений, а тіло перебуває на піку своєї форми. Десь майстер вирішує показати момент повного розслаблення після перемоги, коли переможець вінчає свою голову переможною стрічкою. Але щоразу ми бачимо радість і радість від можливостей людського тіла, його бездоганну красу.

Зі спортом пов'язані рельєфи (наприклад, рельєфний постамент статуї Куроса із зображенням борців), ропис на керамічних вазах, давньогрецький розпис на внутрішній стороні плити перекриття гробниці недалеко від Пестумського храму (юний плавець, який кидається вниз з високої платформи). Перші зображення спортсменів, що дійшли до наших днів, зберігають і давньогрецькі амфори. За цими малюнками вчені відновлювали правила змагань, що проводилися в той час. Наприклад, на одному з малюнків на вазі VI століття до н. е. ми бачимо змагання стрибунів у довжину з гантелями в руках [38].

Епічні твори давнини, такі як «Іліада», «Махабхарата», оспівували бойові мистецтва. Про тактику і стратегію бойових мистецтв писали в літературі Стародавнього Китаю. Ідея даосизму про те, що м'якість перемагає грубість, стала основою деяких бойових мистецтв. В азіатських культурах бойові мистецтва шанували як релігійні скарби. Показати силу, якою володієш, було престижно на будь-якому святі. Серед них виділявся емоційний китайський танець левів, коли в костюмах цих царствених звірів борці завойовували симпатії глядачів.

Складність втілення теми спорту в образотворчих і пластичних мистецтвах пов'язана насамперед із передачею руху. Передача руху в статиці картини або скульптури – надскладне завдання. Цю проблему по-різному намагалися вирішувати художники різних епох. Досить навести перелік найвідоміших гравюр і полотен: «Фехтування» Альбрехта Дюрера (1512 р.);

гравюра Лукаса Кранаха «Турнір зі списами» (1509 р.); «Футбол» Джакомо Франко (1610 р.); «Дівчина з м'ячем для гри у волан» Жана Батіста Шардена (1741 р.); «Перед трибунами» Едгара Дега (1879 р.) тощо.

Найспортивнішим мистецтвом стало в Радянському Союзі, в якому панувало гасло «у здоровому тілі – здоровий дух». Спорт став культом та ідеологічним ядром СРСР, фундаментом нової країни, якій були потрібні свої супергерої. У суспільстві сформувався запит на художників, які прославляли культ тіла молодих робітників і спортсменів.

Найвизначнішим із них став Олександр Дейнека, випускник Харківського художнього училища. Його роботи на тему спорту виділялись на тлі мертвого й офіційного соцреалізму. Тут ще не пахне пропагандою і держзамовленням, а править справжній арт, який просто збігся з духом і запитом часу, а тому припав до смаку партійним функціонерам. Футболісти, плавці, культуристи – ось основні сюжети його картин [33].

Тоталітарному режиму властива естетизація сильного тіла, тому часто виникають розмови про етичні моменти в цій естетичній зверхності, адже образ надлюдини подекуди віддає фашистськими нотками. Тож у Третньому рейху практично одночасно з дейнеківськими культуристами виявили свого типового нацистського витривалого супергероя, що особливо виразно проявилось в брутальних і м'язистих скульптурах того часу. Однак це було монументальне і холодне мистецтво, в якому вже не було жодної романтики, а панувала суцільна ідеологія, тому в цьому випадку відокремити одного від іншого надзвичайно складно [42].

Сьогодні спорт створив і нове культурне, в тому числі і художнє, середовище, адже спортивні об'єкти – стадіони, палаци спорту, арени, дитячі майданчики, доріжки, басейни тощо – не тільки стали важливими об'єктами архітектури, але і зробили значний вплив на всю організацію і планування населених пунктів. Як приклад можна назвати міста, які взяли на себе місію проведення Олімпійських ігор або інших великих міжнародних змагань –

Львів, Пекін, Лондон тощо. У культурному житті початку ХХІ століття також стали дуже помітними спортивні свята, демонстрації, паради тощо.

Певним чином спорт увійшов в художню культуру сучасності в тому сенсі, що він почав робити значний вплив на мистецтво, на стиль часу в цілому, в тому числі і на художній. Більш того, сам спорт став полем для виробництва художніх цінностей. Зокрема, у 2015 р. харків'янин Павло Ніфантов створив першу в Україні картину із тенісних м'ячів. На роботу пішло близько місяця, поверхня картини складається з 700 м'ячів, а зображення тенісиста виконано з акрилових фарб. Як зазначає митець, «працювати було складно через форму м'яча, адже потрібно враховувати деформацію форми на всій фігурі тенісиста. Особливо важкими були обличчя, руки і ракетка». До речі, на картині зображена вихованка харківського клубу «Унікур» Тетяна Перебейніс. Павло працював з фотографією, зробленою на міжнародному турнірі, де Тетяна стала переможницею [43].

Спортивне тіло у ХХІ ст. стає таким самим об'єктом товарно-грошових відносин, як і все довкола, – цей факт уміло підхоплюють і художники. Люди тренуються, щоб подобатися собі й оточуючим, панує культ молодого, спортивного, позбавленого зайвої ваги тіла, яке асоціюється з певним рівнем життя та успіхом. Ось чому так багато реклами, в якій йдеться про молодість і про те, що «в п'ятдесят я виглядаю на тридцять». Не дивно, що в цих умовах сучасна скульптура «Впевнена» митця Василя Корчового, що зображує повну оголену жінку, встановлена у Стрийському парку Львова, викликала дискусію в соціальних мережах та сплеск вандалізму. Блогерка Емма Антонюк написала «б'юсь об заклад, обурені користувачі соцмереж, які настроили тисячі коментів про те, “яка ж огидна нова скульптура” і “о боже це побачать діти”, просто не готові прийняти той факт, що люди можуть бути і такими. Зі складками жиру, так. І вони не мають зникнути. Вони є» [52].

Сучасні українські митці створюють картини, присвячені окремим видам спорту. Спортивні мотиви можна помітити у творах багатьох сучасних

українських художників, наприклад Василь Цаголов, застосувавши алюзію на відомого імпресіоніста, створив картину «Евандер Холіфілд – Ван Гог мимоволі» (2004 р.). Евандер Холіфілд – американський боксер-професіонал, багаторазовий чемпіон світу в важкій категорії, бронзовий призер Олімпійських ігор в Лос-Анджелесі в 1984 році. Єдиний боксер, що виграв 4 рази пояс чемпіона світу у важкій ваговій категорії.

Український художник Максим Мамсиков на своїх останніх полотнах «спіймав» рухомі об'єкти, які викликають почуття ностальгії, наприклад, «Політ» і «Летючий лижник». Остання картина, до речі, присвячена лижному спорту, на арт-ринку коштує більше 10 тис. доларів [33].

Сучасні художники тяжіють до поєднання полотна з такими формами як інсталяція, акціонізм, перформанс та хепенінг. Це явище було висвітлено у виставці А. Сагайдаковського «Декорації. Ласкаво просимо!», яка відбулась в Мистецькому Арсеналі у 2021 р. На виставці різні твори, в тому числі живописні, експоновано в форматі тотальної інсталяції, що являє собою цілісний проєкт художника. Куратори заходу рекомендували сприймати цю виставку як велику сцену, що розігрується в анфіладних приміщеннях Арсеналу. До експозиції увійшли роботи з живопису на тему спорту, руху, фотодокументи, відео, спортивний інвентар, фотошпалери, дзеркала тощо. Все це доповнює квазіфункціональний декор, звуки, запахи, інтерактивні дієства, гра масштабів та фактур. Головна концепція даної роботи – життя це гра, тому жити потрібно сьогодні і зараз. Цим художник підкреслює ігровий та спонтанний характер мистецтва, яке приємне саме по собі і незалежне від певної мети, це свого роду спорт.

Особливу увагу митців привертає футбол. Кількість мистецьких творів цієї тематики вражає. Музеї національних футбольних асоціацій і великих футбольних клубів збирають або замовляють картини на футбольну тему. Зокрема, велика колекція живописних і графічних робіт на тему футболу зібрана в Національному музеї футболу в Манчестері. Музей опублікував онлайн-версію свого зібрання творів образотворчого мистецтва [44].

До «Євро 2012» у Львові в галереї сучасного мистецтва «Зелена канапа» відбулась групова виставка, присвячена футболу. Виставка – реакція актуального мистецтва на всі вагомі та резонансні явища та процеси, що відбуваються у суспільстві. Участь в проєкті взяли Соломія Ковтун з картиною «Ворота», Віта Проців з картиною «Чемпіони», Ольга Кравченко і Максим Паленко з тематичною футболкою «100 perc cotton», Ольга Погрібна-Кох з полотном «EuroBazar 2012», Сергій Савченко та Сергій Міхновський з картинами «Приймаюча сторона» та «Ринкове поле», Михайло Вертузов з скульптурою «Бамбула» (воротар), Олена Цілуйко – «Дворова футбольна команда», Наталя Бартків – «М'яч в грі» та інші митці [34].

Фотографія, що стрімко увірвалася в 1990-ті в українське мистецтво й потіснила на якийсь час живопис, що мав тут певні привілеї, у нульові відзначилася появою низки значущих проєктів. Серія Бориса Михайлова «Футбол» створювалася за принципом аматорського домашнього фотоархіву, який поповнюється весь час, залишаючись незавершеним, відкритим. Інсталювання цього проєкту включало в себе типологічно й технічно (кольоровий і чорно-білий друк) різні знімки, зроблені в тому числі в середовищі футбольних фанів. Постановочна частина проєкту ґрунтується переважно на обігранні метафор, архетипів та міфологем, базових для такого поняття, як «Метафізика футболу», – саме так, до речі, називалося й популярне дослідження культуролога Вадима Руднева [47].

Футболу присвячений і знаменитий мультик про перемогу українців «Як козаки у футбол грали». Він розповідає про те, що козаки дізналися у Лондоні про нову цікаву гру – футбол. І козацький загін починає тренування, задля того, щоб здобути чемпіонський кубок з футболу в Англії. Автором сценарію був Володимир Капустян, режисер – Володимир Дахно.

Рекламі спорту були присвячені і інші серії мультфільму – «Як Козаки олімпійцями стали» (автор і режисер Володимир Дахно) та «Як Козаки в хокей грали» (автор Едуард Кирич, режисер Володимир Дахно).

Видовищність та змагальність зробили спорт цікавим для кінематографа, як художнього, так і документального. В Україні цей сегмент, як більшість сегментів, донедавна був майже порожнім. Хоча українське кіно не дуже часто знімає картини про спортивні події чи спортсменів, але в останні роки вони почали з'являтися. Спортивній та доволаспортивній тематиці продюсери й менеджери приділяють все більше уваги.

У 2016 р. режисер Антон Азаровбув зняв документальний фільм про одного з найбільш визначних футбольних тренерів в історії України Валерія Васильовича Лобановського – «Лобановський назавжди». Картина розповідає не просто про Валерія Лобановського-тренера, а про його вплив на футбол загалом. Фільм показує процес становлення Лобановського-футболіста, потім його перехід на тренерську позицію і усе це вплетено в контекст історії футболу. Своїми спогадами про Валерія Васильовича діляться як його підопічні, наприклад Олег Блохін чи Андрій Шевченко, так й іноземні легенди світового футболу, як-от Карло Анчелотті. У 2018 році стрічка отримала премію імені Фелікса Соболева Національної спілки кінематографістів України [37].

Ще один документальний фільм, «УКЕ» (2020), розповідає про триумфаторів Кубка Стенлі (хокей) з українським корінням. Назва фільму походить від скорочення слова «Ukrainians», саме так нашу національність називають в Північній Америці. У хокеї існує традиція: заносити прізвища переможців Кубка Стенлі на сам трофей у вигляді інкрустацій. Аналіз переліків таких імен за понад 100 років дав несподіваний результат. Режисер Володимир Мула провів власне дослідження, поспілкувався з легендарними хокеїстами та їх рідними, щоб з'ясувати, хто з них має українське коріння. І деякі прізвища героїв фільму стали неочікуваними – навіть найкращий хокеїст усіх часів Вейн Грецкі, як з'ясувалося, також має українське походження.

Короткометражний художній фільм «Штангіст» (2018) режисера Дмитра Сухолиткого-Собчука, головну роль в якому виконав професійний

спортсмен, майстер спорту з Чернігова Олег Лой, розповідає про ціну перемоги в спорті. В основі сюжету стрічки розповідь про підготовку важкоатлета до престижних змагань на фоні багатьох психологічних переживань. Хоча у фільмі не показано детально тренувальний процес, режисер показує, на які жертви йде спортсмен заради досягнення своєї мети. Штангіст – дуже холодний фільм, що реалістично передає відстороненість головного героя. Він не був показаний у широкому прокаті, однак завоював відзнаки на більш ніж 15 кінофестивалях, включаючи приз за найкращий фільм на МКФ Молодість та гран-прі короткометражного конкурсу Варшавського кінофестивалю [37].

Художній фільм Пульс (2020) – екранізація життєвої історії атлетки Оксани Ботурчук від режисера Сергія Чеботаренка. Це натхненна розповідь про українську легкоатлетку, заслуженого майстра спорту України, паралімпійську чемпіонку 2008 року, п'ятиразового срібного та бронзового призера ігор 2012 та 2016 років – Оксану Ботурчук. Коли автомобільна аварія забирає шанси на участь в Олімпійських іграх, не кожен спортсмен наважиться на продовження боротьби за свою мрію. Але Оксана Ботурчук боролася й надалі, як наслідок — 8 медалей Паралімпійських ігор, зокрема золота [37].

Це художній фільм, тому не усі сюжетні деталі збігаються з тим, що переживала Оксана, у фільмі шлях Оксани Ботурчук починається з маленького стадіону рідного містечка та йде крізь нові випробування та спортивні майданчики. Коли зростає характер персонажу, вона змінюється, переїжджає в різні міста, то стадіони теж міняються. Така еволюція стадіонів у кадрі також показує внутрішній розвиток Оксани. Щоб відтворити цей задум, зйомки фільму відбувались на багатьох стадіонах Києва, в Броварах, Борисполі, на НСК «Олімпійський». Пекінський стадіон знімали на НСК «Олімпійський» і за допомогою спецефектів відтворювали Пекінський. Це серйозна праця, і для українського кіно – це крок вперед. Цінність фільму в тому, що режисер розповів історію нашої землячки української спортсменки.

Цей фільм українською мовою, для українського глядача, і в цьому також його велика цінність.

Варто також відзначити навколоспортивну картину «Давай танцюй!» режисера Олександра Березаня, яка стала першим повнометражним танцювальним екшном українського виробництва. Стрічка розповідає про танцювальні пригоди російськомовного танцюриста з провінційного містечка Донбасу, який змушений поїхати у «бандерівський» Київ аби спробувати виграти гроші на лікування брата у столичному конкурсі «Let's dance». Пісні для саундтреку фільму написала низка відомих українських музикантів, зокрема головним композитором танцювального екшну став український співак та танцюрист Дмитро Монатік.

Ще одним мистецьким висловлюванням на тему спорту є спортивна драма «Правило бою» режисера Олексія Шапарєва, знята у 2017 р. Головний герой Тарас – звичайний хлопець з вулиці, який має неймовірний хист до боксу. Його помітив олімпійський чемпіон і майстер спорту з боксу Карпов, який якраз готує до змагання свого сина Ігоря. Він пропонує Тарасу стати спаринг-партнером Ігоря, і таким чином і самому тренуватися. Однак, через низку пригод, Тарас має замінити сина тренера у важливому поєдинку. Це історія про те, що все можливо. Фільм може похвалитися реалістичною постановкою боїв, запальним саундтреком від гурту O.Torvald та цікавим акторським складом: від Жені Галича (лідера гурту O.Torvald) та Олександра Усика до Станіслава Боклана та Ахтема Сеїтаблаєва [48].

Дитячий художній фільм «Іван Сила» (2013 р.) режисера Віктора Андрієнка є екранізацією книги Олександра Гавроша «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу». Він іноді нагадує казку, проте в його основі лежить реальна історія українського атлета Івана Фірцака. Атлет народився в селі Білки Іршавського району на Закарпатті в червні 1899 р., а у 18 років став артистом чехословацького цирку і побував у 64 країнах світу, дивуючи всіх своїми перемогами. Іван Фірцак пройшов шлях від циркового артиста до чемпіона Чехословаччини з боротьби та важкої атлетики,

чемпіона Європи з культуризму. Іван Фірцак виграв чимало поєдинків з відомими борцями світу. З рук британської королеви він отримав шолом і пояс, оздоблені золотом та діамантами. Американська преса називала його найсильнішою людиною ХХ століття, а за неймовірну силу Фірцак отримав прізвисько Іван Сила – Кротон. 1937 року на піку своєї кар'єри у США він припинив виступати, розірвавши контракт і сплативши величезний штраф, і повернувся на батьківщину. Фільм відтворює окремі сторінки життя молодого Івана, який гідно пройшов крізь серйозні випробування, змужнів і став непереможним велетнем сили і духу [33].

Драма режисера Тараса Дроня «Із зав'язаними очима» (2020 р.) є першим в історії сучасного українського кіно ігровим повнометражним фільмом про змішані єдиноборства. Вона розповідає про бійчиню змішаних єдиноборств Юлію, яка з дитинства у спорті і погано знається на житті поза рингом. Її хлопець Денис, теж спортсмен ММА, так і не повернувся з АТО. Тепер для Юлії спорт та найближче оточення тільки нагадує про біль і не дає відпустити минуле. У спробах втекти від цього тиску дівчина кидає спорт і намагається розпочати нове життя. Та незабаром приходить смс, що Денис живий і потребує грошей на операцію. Головну роль у фільмі виконала володарка кінопремії «Золота Дзига» Марина Кошкіна, яка дуже добре відчувала необхідний настрій, адже сама з Луганська. Участь у фільмі взяли актори Олег Шульга та Лариса Руснак. Міжнародна прем'єра стрічки відбулася на Варшавському кінофестивалі, де його визнали найкращим у конкурсі дебютних фільмів Competition 1–2. На Одеському міжнародному кінофестивалі 2021 року стрічка здобула приз FIPRESCI як найкращий повнометражний фільм. Як зазначає режисер стрічки Тарас Дронь, «важливо, щоб кіно надихало на життя, бо кіно – це позитивний вид мистецтва» [51].

У 2021 р. компанія IdeaFilms та режисер Олексій Комаровський за підтримки Українського культурного фонду почали знімати політичний трилер про українських футболістів «Небезпечна гра». Сюжет фільму розгортається у 1980-ті роки і висвітлює протистояння футбольного клубу і

його тренера двом політичним «кланам», які намагаються використати на свою користь перемогу футболістів у Кубку кубків УЄФА 2 травня 1986 року. Прототипами героїв фільму стали реальні історичні особи. Центральна постать стрічки – тренер, який змушений протистояти високопоставленим силовикам та водночас вести команду до перемоги в небезпечні для українського суспільства часи [37].

Компанія Film.ua Group та режисер-постановник Олександр Будьонний у 2021 р. почали виробництво чотирисерійної мелодрами «Мідна обручка» на замовлення телеканалу «Україна». Герої – талановитий спортсмен Роман та реабілітологиня Віра. За сюжетом підступний суперник влаштовує Романові травму, а Віра повертає його у спорт завдяки унікальним власним розробкам. Цей фільм перегукується із «Пульсом» з реальною історією паралімпійки Оксани Боторчук, обидва вони надихають не здаватись і рухатись до своєї мети.

Під перо сценаристів потрапив ще один видовищний спорт – баскетбол. Компанія Space Production до повномасштабної війни знімала комедійний серіал «Дрімтім» на замовлення Нового каналу. В основі сюжету – історія про головного тренера столичного чоловічого баскетбольного клубу, який втрачає роботу через свій скандальний характер і зневажливе ставлення до жінок. Повернувшись до рідного містечка, він починає тренувати там студентську жіночу команду. «Це історія про студентські роки: про перші перемоги у навчанні, спорті, про перші поразки, серйозне кохання та розчарування», — каже генеральна продюсерка та засновниця Space Production Дар'я Легоні-Фіалко. Але варто дивитися ширше. Канал замовив два в одному: не просто комедію, яка сьогодні в беззаперечному пріоритеті для будь-якого замовника, а спортивну комедію. Це підтверджує дедалі більший попит на тему спорту. Найперше – в серіалах та документальному кіно [37].

Краса спортивних рухів, важкість тренувань, радість перемоги і смуток поразки зафіксували вуличні художники у муралах та графіті. Більшість

муралів, на яких відображаються різні види спорту, мають глобалізаційний характер. Але існує і деяка специфіка – прив'язка до тем певних регіонів. Так, головним напрямом зображуваних видів спорту на узбережжі Чорного моря є все, що пов'язано з морем і активними видами відпочинку, наприклад, мурал «Спорт і море» авторки Анастасії Білоус (англійки українського походження), м. Чорноморськ, 2018 р. Закономірно, якщо в м. Івано-Франківську або в Закарпатській області з'являться мурали і графіті із зображенням лижного спорту.

Темі спорту присвячена сучасна виставка «Спорт», де зібрані експонати, що розповідають про сутність мистецтва через образи змагань, футболістів, бігунів тощо. У виставці взяли участь художники Микола Білоус, VALYA, Ярослав Деркач, Рустам Мірзоев, Сергій Олексюк і Євген Петров [33].

В експозиції одразу привертає увагу п'єдестал, на якому нагороджують переможців спортивних змагань, з номерами «4», «5» і «6». Ця робота – ода четвертим і п'ятим місцям, їх займають талановиті люди, яких ніхто не знає, але вони поклали життя на те, щоб здобути першість.

На акварелі одесита Євгена Петрова «Куди бігти?» по пляжу біжить група брудних спортсменів. Ніхто не знає, куди бігти, але бігти треба, більш того, треба дістатися фінішу першим. За аналогією зі спортсменами за «тим, не знаю, чим» женуться митці. Поруч стоять невеликі скульптури Євгена Петрова, це – також спортсмени «без глянцю». Хтось у шортах піднімає гирі, хтось роняє штангу, дворові футболісти ганяють м'яч по багнюці. Через такі образи митець руйнує пафос змагання і життя взагалі [45].

Із соковитих плям складаються картини спортивного параду і бадьорих фізкультурниць. Автор – художник Микола Білоус, який поєднує кольори на роботах власним унікальним методом. Дві роботи на виставці пов'язані з улюбленим спортом українців – футболістом. «Кріштіану» – портрет Кріштіану Роналду зі шнурків футбольних бутс усіх кольорів райдуги, намотаних на металеву сітку роботи Сергія Олексюка, митця родом з Коломиї, учня

знаменитого сценографа Данила Лідера. Поряд картина «Foetus» Рустама Мірзоєва з Миколаєва. Митець за фотографіями столітньої давнини намалював першу команду футболістів-індіанців з Аргентини, з появою якої народився славетний латиноамериканський футбол [45].

Отже, різні види спорту були і знову стають джерелом натхнення для українських митців, за мотивами історій спортсменів знімають фільми, а фотографії, зроблені на змаганнях, входять до золотого фонду спортивної фотографії. Створені об'єкти мистецтва, пов'язані із заняттям спортом, показують глибокий взаємозв'язок з соціально-політичними і регіонально-географічними суспільними процесами. Саме спортивна тематика у культурно-мистецькому дискурсі до повномасштабного вторгнення мала всі шанси повільно, але впевнено зайняти «патріотичну» нішу українського мистецтва, бо не провокувала жодних світоглядних дискусій і була такою собі новітньою формою соціалістичного реалізму в мистецтві. Крім того, спортивна перемога, перше місце, медаль, визнання, популяризація здорового способу життя завжди є надихаючими та привабливими складовими глядацьких симпатій.

1.4. Перспективи розвитку спортивного жанрового напрямку в сучасному українському мистецтві

Війна поставила рюба питання осмислення української культури в усій повноті й різнорідності її компонентів – від феноменів буденної свідомості до вищих феноменів духу; в усій здебільшого непрямій і прихованій, але неминучій взаємодії цих компонентів; від оптимізації їхньої взаємодії залежатиме потенціал української культури, а отже – і наше національне майбуття. Перед вітчизняним мистецтвом постало питання самоідентифікації, необхідності переказати сучасною мовою зміст власної культури, що тривалий час розвивалася в умовах залежності від культури «старшого брата». Відбувається відділення українського мистецтва від російського контексту та наближення до західної традиції, а самі мистецькі твори стають знаком появи нового покоління в українському мистецтві.

В ситуації суспільного підйому, пов'язаного з необхідністю консолідуватись проти спільного ворога, в сучасне українське мистецтво прийшло нове покоління, що актуалізує життєтворчий досвід авангарду та пов'язаної з ним концептуалістської традиції, які отримують нового значення в сьогodнішньому контексті. Полеміка з авангардом, аналіз культурно-історичного минулого, соціально-критичні інтенції, переосмислення засад творчості, та, найголовніше, – аналіз реальності, залишаються й сьогodні найважливішими і найскладнішими для вітчизняного мистецтва. Вихід у публічний простір, формування широкого дискусійного поля як простору мистецтва, формування художніх практик на межі з громадськими, зокрема волонтерськими, рухами та їхня самоорганізація стають суттєвими реаліями в українському мистецькому процесі, щільно пов'язаному із нагальними соціальними проблемами [37].

Поступове подолання живописної обмеженості, яка була наслідком історично-культурного ізоляціонізму, пошук дієвих засобів здійснення критично-культурного аналізу, активне усвідомлення художніх традицій

призвело до розширення сьогодні українського мистецтва в публічному і немистецькому просторі та посилення його соціальної дії. Для нього в час війни характерне усвідомлення своєї ролі як важливої комунікативної ланки, що вибудовує нові зв'язки при осмисленні історичної пам'яті, оточення, постколоніального та пострадянського досвіду в сьогоденні, служить важливим маркером соціальних зрушень та здатне конструювати громадську рефлексію.

Одним з пріоритетних завдань мистецтва на сьогодні є побудова цілісного образу України як візії її власного шляху з-поміж інших країн з усіма складними колізіями та обставинами, які їй випали. Лише за наявності цього цілісного образу, у якому буде чітко й послідовно викладено логіку та взаємозв'язок суспільних процесів, можна буде рухатися далі — вибудовувати теоретичні парадигми, розвивати категоріальний апарат, конструювати, деконструювати [22].

Популярність спорту має значний вплив на культурні та економічні аспекти суспільства. Успіхи наших спортсменів у такі важкі для України часи під час повномасштабного вторгнення стали джерелом національної гордості та підвищення самооцінки країни. Українське мистецтво може відтворити ці моменти тріумфу. Можливо, це буде величезний мурал, що зображує нашого чемпіона, який перетинає фінішну стрічку, або скульптура, що відтворює момент, коли вони піднімають трофей над головою. Ці твори мистецтва будуть нагадувати нам про їхню відвагу, витривалість та непереможність. Але мистецтво може йти і далі. Воно може відобразити не лише моменти перемоги, але й труднощі, з якими наші спортсмени зіштовхуються на шляху до успіху. Це можуть бути картини, що зображають виснажливі тренування, або кінофільми, що розповідають про їхній життєвий шлях.

Все це допоможе нам краще зрозуміти та оцінити їхні зусилля та внесок у розбудову нашої країни і, можливо, надихне наступні покоління на великі досягнення. Важливою умовою формування нового українського

мистецтва є розуміння того, що деформації, які відбулися внаслідок панування тоталітарного режиму, та війна – це особливості нашого, українського шляху, які ми осмислюємо, усвідомлюємо й приймаємо як частину нашої державної самоідентичності. Усвідомлення через мистецькі твори самих себе частиною світової спільноти, що має власний шлях, а не блукальцями, що збилися з єдино правильного шляху, є умовою перетворення України на справді європейську країну.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВИ ОБРАЗОТВОРЧОГО ФОРМОТВОРЕННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ЧАСТИНИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1. Загальна композиція творчої роботи «Сила духу, сила волі»

Закінчивши вивчення та опрацювання теоретичного матеріалу з проблеми відображення спортивної тематики у сучасному культурно-мистецькому дискурсі, ми перейшли до практичної творчої частини, результатом якої став проект творчої роботи «Сила духу, сила волі».

Апелюючи до мистецтва Давньої Греції, надихнуті його ідеалізованими фігурами з видатними атлетичними тілами та симетричними рисами, ми звернулись до скульптури як провідного жанру для возвеличування спортивних досягнень (додатки А, Б). Одним з видів скульптури є рельєф – об'ємне зображення предметів, що лише частково виступають над площиною. Він є чимось середнім між пласким зображенням в живописі та тривимірним зображенням круглої скульптури. Роль рельєфу, як виду скульптури, дуже значна, цей жанр володіє давньою історією, великими художніми можливостями і технічними особливостями. Рельєф виник і отримав свій розвиток разом з архітектурою, за своїм характером, на відміну від круглої скульптури, близький до світлотіньового малюнка або живопису в передачі перспективного зображення на площині, відмінною рисою є те, що рельєф тривимірний і відчутний. Рельєф був особливо поширений на Стародавньому Сході: Індія, Межиріччя, Камбоджа (Кампучія), Іран, Ассирія. Він поділяється на три різновиди: заглиблений рельєф, барельєф та горельєф. Творча робота «Сила духу, сила волі» виконана у жанрі барельєфу і являє собою малюнки, що вивищуються над поверхнею фону та завдяки грі світла та тіні створюють ілюзію повної об'ємності [15].

Створення скульптури у вигляді рельєфу формує враження піднесеності зображення над поверхнею фону (додатки Б, В). Рельєф є опуклим скульптурним зображенням, що зазвичай відображає значну подію.

Це поширений вид прикрашання архітектурних споруд і творів декоративного мистецтва, рельєфами прикрашаються також постаменти пам'ятників, стели, меморіальні дошки, монети, медалі, геми.

Часто в рельєфі скульптор відображав військову перемогу однієї армії над іншою, показував епізод із життя богів або простих людей, історичні події або побутову інформацію у вигляді малюнків. Це могли бути сюжети переслідування і оброблення тварини на їжу, сцени сімейного побуту, весільні обряди, спортивні ігри. Надалі мистецтво рельєфних зображень розвивалося, набуваючи рис увічненої скульптурної кам'яної книги. Картинки цієї книги дають інформацію про культуру, традиції, обряди стародавніх народів. Вживання барельєфів ми бачимо в глибоку давнину і майже всюди на стародавньому Сході: в Індії, Ассирії та Персії, де вони досягають іноді колосальних розмірів, в Єгипті, в стародавній Америці, в Греції та Римі, в середньовічному європейському мистецтві. Сама ідея виготовлення рельєфа передбачає простоту в різанні, низьку технологічність і дешевизну у виробництві, тому він набув найбільшого поширення в більшості світових культур. Крім цього рельєфи нерідко фарбувалися фарбами різних відтінків для того, щоб максимально «підняти» зображення. До наших днів стародавні рельєфи дійшли здебільшого в нефарбованому вигляді – фарба не витримала випробування часом. Проте хімічний аналіз дає змогу з упевненістю стверджувати, що більшість рельєфів забарвлювали [38].

Історикам відомі й більш екзотичні види рельєфів, наприклад, Ворота Іштар зі стародавнього Вавилону. Скульптури тварин на них створені з використанням формованої цегли. Єгипетські та римські рельєфи виготовляли за допомогою штукатурки, і, внаслідок цього, більшість із них практично не збереглися до наших днів. У європейській культурі найвідоміші рельєфи виготовляли з дерева, і їх використовували як елементи церковних вівтарів, але найчастіше рельєфи трапляються в техніці виготовлення буддійських пам'яток Індії (додаток В) та Південно-Східної Азії.

Храми в печерах Аджанта і Еллора містять колосального розміру зображення богів, висічені з цільних шматків каменю. Храм Бородулур на Центральній Яві (Індонезія) містить майже півтори тисячі різновиду рельєфу – барельєфів, що розповідають про народження Будди. На цьому ж острові розташований храм Прамбанан, з барельєфами, що ілюструють сюжет індуїстської поеми Рамаяна. Барельєфи Єгипту зосереджені на зображеннях династій фараонів, легендах про життя давньоєгипетських божеств. У мистецтві Стародавнього Єгипту застосовували два типи рельєфу – барельєф, на якому тло навколо фігури зникало, і рельєф en creux, з поглибленим контуром, але збереженим фоном. У середині контуру малюнка майстер міг моделювати зображення, однак на всіх етапах роботи він був пов'язаний цілою системою правил. Кожна фігура поєднує фрагменти зображень, даних у різному ракурсі, з різних точок зору: торс зображають у фас або в три чверті, голову і ноги – у профіль. Цей підхід до зображення, зумовлений канонічними правилами, надає особливого характеру пластиці фігур і передаванню руху в давньоєгипетському рельєфі. Дуже незначна міра варіювання поз і руху різних фігур на багатофігурних композиціях-фрізах. Це надає рельєфу настрій неквапливої, спокійної послідовності, крім того, така композиція особливо природно пов'язувалася з суцільністю стіни, підкреслюючи її сувору і гладку поверхню [38].

Як правило, в давнину рельєфні скульптури зображували шанованих людей – діячів мистецтва, політиків, спортсменів тощо. Інакше кажучи, це були відомі люди і скульптура виконувалась на честь їх значних заслуг. У сучасних українських реаліях символи та образи людей – гордості нації – відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності та підтримці національного духу. В контексті нашої роботи такими людьми є представники різних видів спорту (теніс, плавання, бокс, стрибки, баскетбол), які у час війни своїми перемогами надихають український народ. Саме вони стали витокami гордості та об'єднання для народу з перших днів війни. Сильне тіло, що рветься в русі, рветься до перемоги – один з образів,

що має особливе значення для України, – символ мужності, сили та самопожертви, який відображає незламну волю українського народу. Він є олицетворенням героїзму і патріотизму, які вкорінені в історії та культурі України. Різні види скульптури, як один з видів образотворчого мистецтва, мають неперевершений потенціал для втілення образу спортсмена-переможця. Вони дозволяють створювати тривимірні форми, передавати енергію та динаміку, а також виразно втілювати характер та емоції образу.

Творча робота «Сила духу, сила волі» проектувалася як різновид скульптури – рельєф прямокутної форми, який має об'ємні, тривимірні елементи і виконаний із м'якої породи дерева, що добре піддається різцю. Зображення розміщене на дерев'яному пласті розміром 83×53, метод обробки матеріалу – різьблення. У рельєфі «Сила духу, сила волі» робиться акцент на фігурах спортсменів завдяки об'ємному моделюванню, в той час як інші об'єкти намальовані поверхнево і здаються пласкими. Художньо-виразні засоби рельєфу – побудова об'ємної форми, розробка силуету, фактури, кольору [29, с. 52].

При створенні проекту рельєфу враховувались основні композиційні засади. Термін «композиція» походить від грецького слова, що означає «складання», «поєднання», «творення». Композиція є найважливішим організуючим компонентом художньої форми, що надає твору єдність і цілісність, підпорядковує його елементи один одному і цілому. Саме композиція надає мистецькому твору цілісність, підпорядковує його елементи один одному і цілому. Композиція «тримає» простір, організує його і підпорядковує визначеним законам.

Закони композиції, що склалися в процесі художньої практики, естетичного пізнання дійсності, і є в тій чи іншій мірі відбиттям і узагальненням об'єктивних закономірностей і взаємозв'язків, явищ реального світу. Ці закономірності і взаємозв'язки виступають в художньо перетвореному вигляді, до того ступінь і характер їх перетворення і узагальнення пов'язані з видом мистецтва, ідеєю й матеріалом твору. Закони

композиції об'єктивні, тому що не залежать від особливостей тих чи інших шкіл і напрямів, течій і творчих індивідуальностей окремих митців, вони невід'ємні від самої природи мистецтва. Як писав Л. Альберті в трактаті «Три книги про живопис», композицію можна науково-методично обґрунтувати, адже як правило, композиція будь-якого твору заздалегідь обмірковується. Проте, варто зазначити, що існують різні точки зору на головні композиційні закономірності [30, с. 28].

О. Голубєва виділяє два закони композиції – закон рівноваги та єдності і субпідрядності. Творча робота «Сила духу, сила волі» має підпорядковуватись їм таким чином:

1. Закон рівноваги. Рівновага у творчій роботі «Сила духу, сила волі» має бути досягнута за рахунок розташування основних мас композиції, організації композиційного центру, пластичної і ритмічної побудови композиції, її пропорції, колірних, тональних і фактурних відносин окремих частин між собою і цілим тощо. Наявність симетрії теж забезпечує врівноваженість в композиції. У проекті роботи відсутня диспропорція частин і цілого, що робить її візуально врівноваженою. Досягнута рівновага у творчій роботі створюватиме повніший психологічний комфорт, гармонію проживання в предметно-просторовому середовищі. Завдяки вдало знайденій симетрії рельєф «Сила духу, сила волі» сприйматиметься легко, незважаючи на складність його побудови.

2. Закон єдності і субпідрядності. Творча робота «Сила духу, сила волі» складатиметься з кількох симетричних елементів, які відповідно до вимог організації гармонійної композиції, забезпечуватимуть єдність мистецького твору. Це виражено в єдності пластичного рішення, образного і змістового розкриття теми, в єдності формоутворення, колористичного і фактурного рішення [29].

Розуміючи композицію буквально як «складання, поєднання чого-небудь», М. Яремків визначає п'ять законів композиції, прояв яких можна знайти в будь-якому творі мистецтва, незалежно від часу і місця його

створення: 1) закон цілісності, 2) закон пропорцій, 3) закон симетрії, 4) закон ритму, 5) закон головного в цілому [30].

Спираючись на думку М. Яремківа, працюючи над проектом мистецького твору, ми об'єднували елементи рельєфу так, щоб вони утворили єдине ціле. Це відображено в єдності пластичного рішення, образного розкриття теми, колористичного і фактурного рішення. Кожен елемент в рельєфі логічно взаємодіє з іншими елементами та виконує свою роль, без якої неможливе гармонійне завершення композиції. Композиція виступає як система внутрішніх зв'язків, які поєднують всі компоненти форми та змісту в єдине ціле. Наявність цілого – перший закон композиції, вимоги якого були дотримані у творчій роботі [30].

Продовжуючи тему єдності творчої роботи «Сила духу, сила волі», зрозуміло, що пропорції і є тим засобом, в основі якого закладена ідея співвідношення цілого і складових частин. В добу Ренесансу середньопропорційне зіставлення називали божественною пропорцією. Леонардо да Вінчі, вивчаючи системи пропорції, ввів термін «золотий перетин». Необхідно зазначити, що проблема знаходження пропорцій – одна з найскладніших художніх проблем, що вимагають осмислення. Творча робота «Сила духу, сила волі» складається з частин, які знаходяться в пропорційному співвідношенні за величиною одна з одною та цілою скульптурою. Таким чином, дотримуючись пропорцій, ми дотримались другого закону композиції.

Те, як розташовані частини цілого по відношенню одна до одної, пов'язане з поняттям симетрії. Слово «симетрія», успадковане нами від стародавніх греків, буквально означає «відповідність». В античності і середньовіччі симетрію вважали основою гармонії і краси, метою всякої творчості і вінцем її досягнень, символом вищої рівноваги і кінцевої досконалості. Вона передбачає, що певні частини мають рівновагу відносно центральної осі або точки. Творча робота «Сила духу, сила волі» симетрична,

оскільки ділиться на рівні частини і її крайні точки одного боку повторюють такі ж протилежного.

Для побудови гармонійної композиції рельєфу «Сила духу, сила волі» було використано такий засіб, як ритм. У самій природі вже закладений ритм. Природний ритм, як відображення закономірностей реального світу, увійшов у всі види мистецтва і став одним з головних засобів організації художньої форми. Ритм, за визначенням – це рівномірне чергування елементів. Саме симетрія і ритм є основою будь-якої композиційної структури. У творчій роботі «Сила духу, сила волі» ритм простий – він повторює одні і ті самі форми. Композиційний ритм творчої роботи «Сила духу, сила волі» складається з п'ятих елементів. Ритм надає композиції динамізму і породжує рух з більш складною характеристикою. Він допомагає глядачу зробити акцент на головних моментах та налаштовує на певний лад, підвищуючи виразність зображення [30, с. 45].

Усі вищезгадані закони композиції застосовувались нами для вираження динамічних художніх образів і для створення роботи, що відповідає законам гармонії.

Отже, ми з'ясували, що скульптура є видом мистецтва, який використовує тривимірні форми та матеріали для передачі ідей, емоцій і концепцій. Велике культурне та художнє значення має грецька скульптура, яка характеризується ідеалізацією людського тіла, рухом та деталізацією. Рельєф – це різновид скульптури, який має дуже давнє походження. На відміну від круглої скульптури, яку можна обійти з усіх боків, рельєф розміщений на площині та розрахований здебільшого на фронтальне сприйняття. Одним з різновидів рельєфу є барельєф. Барельєфом називають низький, досить плоский рельєф, у якому фігури відступають від площини фону менше ніж наполовину. Зазвичай барельєф виступає компонентом архітектурної споруди та відіграє в ній декоративну й розповідну роль. Поява барельєфа передувала круглому скульптурному мистецтву, а орнаментальні

рельєфні мотиви прикрасили всі збережені до наших днів культові споруди глибокої давнини.

Рельєфи створювали як данину перемогам сильних та мужніх людей, зокрема, в честь спортивних перемог, на честь богів тощо. Надихнуті спортивними перемогами українців в часи війни, темою творчої роботи ми обрали «Сила духу, сила волі», а об'єктом відображення в рельєфі – фігури тенісиста, плавця, боксера, стрибун та баскетболіста. Зважаючи на все вище перераховане, основна ідея роботи полягала у створенні композиційно гармонійного та змістовно наповненого мистецького твору засобами рельєфу, який відображає реакцію митця на події сьогодення. Таким чином, обґрунтування проекту творчої роботи було завершено.

2.2. Шляхи практичного втілення теми та трансформації виразу «Сила духу, сила волі» в композиційно завершений художній образ

Весь багаж накопичених фахових знань, фантазія, послідовність і аргументованість думок сформували в результаті творче бачення – задум майбутнього мистецького твору. Технічний процес створення творчої роботи «Сила духу, сила волі» почався з розробки ескізного проекту образу. Шляхом творчого пошуку, порівняння творів мистецтва, візуалізації власних домок та образів, було створено ряд замальовок та начерків, які стали опорним матеріалом у процесі створення рельєфу. Таким чином, ця частина роботи включає в себе накопичення начерків, етюдів, замальовок, ескізів.

Ескіз – це перша наближена візуалізація художньої ідеї або концепції барельєфу. Це може бути малюнок, швидкий набросок, невелика модель чи навіть цифрове зображення. Ескіз допомагає художнику уявити, візуалізувати та розробити свою ідею перед тим, як перейти до більш працездатних етапів створення скульптури [29, с. 72].

Основні причини, чому ескізи є важливими при створенні рельєфу:

1. Візуалізація ідеї – ескіз дозволяє художнику зобразити свою ідею на площині. Він може експериментувати з різними формами, композиціями та деталями, щоб уявити, як рельєф виглядатиме у тривимірному просторі.

2. Пропорції та композиція – ескіз допомагає художнику визначити пропорції та композицію рельєфу. Він може вирішити, які частини будуть більш видимі або важливіші, які лінії та форми створять потрібний ефект.

3. Експеримент – художник може експериментувати з різними ідеями та варіантами у ескізах, перевіряти різні позиції, рухи та вирази, щоб знайти найбільш вдалу та виразну опцію перед початком роботи над кінцевим рельєфом.

4. Комунікація – ескіз може служити засобом комунікації між студентом-художником і керівником творчої роботи. Він допомагає передати загальний вигляд та ідею рельєфу, що є важливим при презентації проекту творчої роботи на різних етапах реалізації магістерської роботи [18].

Загалом, ескізи допомагають художникові розробити ідею, зрозуміти просторові взаємозв'язки та елементи скульптур різних видів, зокрема, рельєфу, а також передати цю інформацію іншим. Вони є важливим інструментом під час створення рельєфу, допомагаючи зберегти час і зусилля, а також визначити точний шлях реалізації художньої ідеї.

У творчому процесі над створенням ескізів потрібно дотримуватися принципу «від загального – до часткового і від часткового – до загального», що дозволяє зберегти цілісність усього комплексу завдань. Олівець або пастель кращі для ескізів через обмеження в часі, але швидко зроблений начерк акварелі або навіть швидко змодельований макет з глини або м'якого воску може також вважатися ескізом у більш широкому значенні слова. Допоможуть у цьому також графітні олівці – порівняно новий винахід. До слова, в минулому художники робили ескізи, використовуючи срібне перо на спеціально підготовленому папері [17, с. 231].

Ескізи майбутнього рельєфу ми малюємо олівцем на папері розміром 83x53 см та формату А4 (додаток Г). Ескізи відображають основну ідею

композиції та її мотив, а форми й об'єм предметів барельєфу повинні підкорятися основному стилю, ритму, настрою композиції, а в композиції слід визначити основні об'єкти, що знаходитимуться на передньому плані, та другорядні, що розташовані на другому плані барельєфу.

Спочатку планувалось обрамити постаті спортсменів олімпійськими кільцями, однак тоді фігури мали бути максимально спрощеними і стилізованими, схожими на логотип, при цьому акцент робився на кільцях. Щоб передати динаміку руху тіл, вирішено було вписати кожен фігуру у прямокутник. Потім розпочались пошуки художнього образу.

Художній образ – це концептуальне відображення ідей, почуттів, емоцій або сприйняття художника через мистецтво. Він є результатом творчого процесу і втілює глибинний зміст і характер твору. Художній образ може бути конкретним або абстрактним, реалістичним або символічним, створений за допомогою реальних об'єктів або абстрактних форм. Художній образ виражає художню концепцію або ідею, використовуючи елементи, такі як кольори, форми, лінії, текстури та композиційні рішення. Він може викликати різні емоції та реакції у глядача [29, с. 58].

Основна мета художнього образу – це передати художнє бачення світу, змусити глядача задуматися, почути і зрозуміти певну ідею або повідомлення, або просто надати естетичне задоволення. Художній образ є основним елементом мистецтва, який дозволяє художникам виражати свої внутрішні думки, почуття та світогляд, а також спілкуватися з глядачами, надаючи їм можливість власного сприйняття та інтерпретації.

Пошуки художнього образу при створенні рельєфу включають експериментування з формою, стилем, виразністю та іншими художніми елементами. Ось деякі кроки, які можуть бути виконані під час пошуків художнього образу:

1. Художник проводить дослідження та аналізує різні варіації форми, стилів та технік скульптури. Він ознайомлюється з роботами інших скульпторів, вивчає їхні твори та художні підходи.

2. Художник експериментує з різними формами, які можуть виразити його ідею або концепцію. Він може перетворювати та модифікувати форму, шукати неочікувані рішення та експериментувати з пропорціями.

3. Художник шукає способи виразити певний настрій, почуття або повідомлення через свою скульптуру. Він може звертати увагу на деталі, текстури, позицію тіла або використовувати символіку для підсилення виразності своєї роботи.

4. Художник експериментує з різними матеріалами, такими як глина, камінь, метал або дерево, для пошуку того, який найкраще підходить для втілення його художнього образу. Кожен матеріал має свої унікальні властивості та можливості, які можуть вплинути на вигляд та виразність скульптури.

5. Художник може спробувати різні манери виконання, такі як реалістична, абстрактна, імпресіоністична або сюрреалістична. Кожен стиль має свої особливості та може додати додатковий шар значення до скульптури [30, с. 19].

Ці етапи пошуків художнього образу можуть бути ітеративними, і художник може проводити багато експериментів та змін під час створення своєї скульптури, якого б виду вона не була.

Під час пошуків художнього образу нами було переглянуті численні фото та відео зі змагань та нагороджень українських спортсменів під час спортивних заходів в Україні та за кордоном. Автору хотілося закарбувати у своїй роботі міцне спортивне тіло плавця в русі, прототипом якого став український плавець, чемпіон Європи 2022 року Михайло Романчук. Фото та відео Ярослави Магучіх, яка є головною зіркою української легкої атлетики, надихнуло на формування художнього образу стрибуна. Баскетболіст національної збірної України Святослав Михайлюк став прообразом фігури баскетболіста, а легендарна Еліна Світоліна – тенісистки. У 2023 р. Еліна Світоліна пройшла до номінації «Повернення року» від Жіночої тенісної асоціації (WTA), адже після народження донечки минулого року швидко

відновила форму і провела успішний сезон, беручи участь, зокрема, у благодійних спортивних заходах на тлі війни в Україні. Художній образ боксера уособлює для нас Олександр Усик – наш легендарний боксер, чемпіон світу в надважкій вазі за версіями WBA, WBO, IBF і IBO, який минулого року був визнаний найкращим боксером року за версією Світової боксерської організації (WBO) (додатки Г–Ж).

Окрім ескізів та пошуку художнього образу, який буде найбільш вдало передавати концепцію твору, важливо також визначитися з манерою виконання рельєфу як різновиду скульптури. Вибір манери виконання скульптури є важливим для художника з кількох причин.

По-перше, манера виконання скульптури визначає її вигляд, стиль та художній вираз. Різні манери виконання, такі як реалістична, абстрактна, імпресіоністична або експресіоністична, мають свої особливості та можуть передавати різні емоції та повідомлення.

По-друге, вибір манери виконання відображає художній підхід художника. Кожен скульптор має власний стиль, вподобання та спосіб виразу. Вибір манери допомагає художнику втілити свою унікальну художню ідентичність та виразити свої ідеї і концепції [29, с. 45].

Різні манери виконання вимагають різних технічних навичок та вмій. Вибір манери може залежати від того, якою технікою скульптури володіє художник. Наприклад, деякі манери виконання можуть вимагати володіння кам'яною обробкою, литтям металу або роботою з глиною. Манера виконання повинна відповідати ідейному змісту та концепції скульптури. Деякі ідеї можуть краще виражатися через реалістичний підхід, тоді як інші можуть бути краще передані через абстрактні чи символічні форми. Вибір різних манер виконання дозволяє художнику експериментувати, розширювати свої межі та розвиватися як митцю. Він може випробовувати нові техніки, стилі та підходи, що сприяє його професійному росту та самовираженню.

Вибір манери виконання скульптури є особистим і відображає творчий характер та вподобання художника, що є одним з ключових аспектів, які впливають на художній вираз та сприйняття скульптури глядачами.

2.3. Технологічні особливості практичної частини роботи: художні матеріали, художня техніка, стильові ознаки; економічні розрахунки та собівартість виконаної роботи

Створюючи рельєф, майстер мислить його в певному матеріалі. Матеріал своїми якостями вносить ті чи інші відтінки в характеристику образу. Взагалі для створення рельєфа можна використовувати різні матеріали, наприклад, застосовується камінь, мармур, гіпс, штукатурку, метал, глину та інші матеріали. Але для інтер'єру найкраще підійде дерево.

Використання деревини різних видів для створення творів мистецтва і архітектури – давня практика. В Україні знаходиться величезна кількість видатних творів архітектурного, образотворчого, декоративного, сакрального, промислового-утилітарного характеру, виготовлених з дерева. Деревина різноманітних типів супроводжувала побут українців з глибокої давнини, її обробка, поступово вдосконалюючись, набула форми ремесл та промислів. Освоєння деревини, як матеріалу для створення інструментів та знарядь праці, відіграло вагомий роль в формуванні сучасної людини, на рівні з приборканням вогню та металу [27, с. 71].

В природі деревина надається нам в круглий формі циліндричних колод, з цим пов'язано комплекс специфічних проблем їх обробки, адже для більшості випадків використання потрібна рівна (прямокутна) поверхня. До нас дійшло маса пам'яток історії, культури, мистецтва і архітектури, виготовлених з використанням або цілковито з деревини різноманітних порід. Поле використання деревини в якості основи творів мистецтва і архітектури – вельми широке. Так, можемо поділити пам'ятки з дерева на такі:

1. Дерев'яна архітектура (сакральна, традиційна народна архітектура).
2. Дерев'яне упорядження інтер'єрів (настінні панелі, вікна, двері та брами, їх лиштва з доборами, світильники, організація перекриття тощо).
3. Дерев'яна скульптура (кругла, рельєфи, традиційна народна, сакральна, монументально-декоративна, монохромна, поліхромна, з золоченням).
4. Меблярство.
5. Малярство на дереві (образи, ікони, народні картини).
6. Предмети вжитку і промислу (реманент, іграшки, музичні інструменти, вози, човни тощо) [27].

Зручність в обробці та відносна міцність деревини, як основи для творів мистецтва, зумовили її популярність в минулому, яка була знівельована у радянський період, коли у свідомості більшості українців дерево фігурувало як таке, що не має монументальних, властивостей, що створюють необхідний ефект довговічності для меморіалізації подій. Між тим, на західноукраїнських землях раніше була велика традиція поліхромної сакральної скульптури, вершиною якої є творчість Йогана Георга Пінзеля (середина XVIII століття).

Увага до дерева відродилась після 24 лютого 2022 року і відбилась у виставці Володимира Семківа «Від коріння» (м. Києві), де в центрі уваги постало дерево (додаток 3). Ще одна виставка дерев'яної скульптури відбулась у Львові – «Сюжети» Андрія Сагайдаковського та Олега Капустяка. Цікава вона в контексті нашої роботи не тільки матеріалом мистецьких робіт, але й сюжетами – фрагментами спиляного стовбура, схожими на античний торс, який сприймається як мармуровий завдяки ніжному світінню поверхні. І лише коли підходиш до нього, видно сліди стамески й ножа, а обходячи, вражаєшся фрагменту неприродно вивернутої руки й навмисне високо піднятій лінії ребер. Краса абрисів, ліній і об'ємів розкривається в болі катованого. Натяком на те, що перед нами мученик, є й

темніша пляма струхлявілої деревини, схожа на поріз під лівою груддю, там, де має бути уявне серце.

Споглядання тілесної довершеності, вивільненої з велетенського грушевого стовбура, перевертає уявлення про жанр торса як археологічних решток поруйнованої античної скульптури. За кілька століть демонстрації мармурових і бронзових торсів у музеях глядачі призвичаїлися до милування фрагментами, майже не зважаючи на відсутність рук, ніг і голови. Скульптор бере цей сюжет і проектує його на нашу ситуацію: український глядач дивиться на імітацію тілесної краси, щоб раптом усвідомити, чому тут немає всього тіла. Не в античному, а в сучасному політичному сенсі.

Нова пластика дерева – це також свідчення про війну, про її наслідки для тілесних метаморфоз. Поява її важлива, бо героїзм тут перестає використовувати кліше мілітарного нарративу минулого століття. Чоловіча оголеність уже не є табу, і вона містить не пафос переможця зі зброєю, а силу опору живого, що навіть після смерті (адже дерево мертве) перетворюється на нове життя (твору мистецтва).

Але не слід забувати, що вдало обраний матеріал сам по собі не може бути гарантією успіху. Під час вибору матеріалу для рельєфу ми враховували задуману композицію. Таким чином, матеріал з його характером, кольором, міцністю, вагою та іншими властивостями є одним із художньо-образотворчих засобів скульптури, що допомагає розкрити ідейний зміст твору.

Виготовлення будь-якого виробу починається з розмітки матеріалу – процес відповідальний і трудомісткий. Розміткою називають нанесення контурних ліній майбутнього виробу на заготовку. При правильній розмітці можна отримати скульптуру точних розмірів, з мінімальними відходами деревини, що відіграє велику роль [18].

Виконання рельєфного різьблення складалося з чотирьох етапів:

1. Художня обробка деревини в натуральну величину.

2. Закріплення заготовки і основна розмітка з необхідним припуском на оброблення.

3. Обруб основних форм, зріз деревини робили обережно, не допускаючи відколів та тріщин.

4. Опрацювання рельєфу і його деталей [29].

Скульптурне різьблення – це копітка робота, пов'язана з безперервною зміною інструменту, його заточуванням і правкою. Готовий рельєф витримували у сухому місці, щоб упередити появу тріщин. Просушену скульптуру обробили і нанесли захисне покриття.

Матеріали: дерев'яний пласт розміром 83×53 см, завтовшки 4 см; ґрунтовка акрилова глибокого проникнення Silic (додає поверхні міцності, а також підвищує зчеплення з лакофарбовими матеріалами); малярний скотч; наждачний папір; картон для трафаретів; відерце для розчину; фарби акрилові; лак акриловий.

Класичний набір матеріалів для створення барельєфу виглядає наступним чином:

Різак. Цей інструмент використовується для обробки дерева і у справі створення рельєфа буде дуже доречним. Такий інструмент потрібен для видалення зайвого матеріалу з поверхні зображення при його створенні.

Шпатель. Використовується для нанесення матеріалу. Шпатель має бути з нержавіючої сталі.

Наждачний папір із зернистістю 120 та 180. Шліфують деревину переважно вздовж волокон. Поперечне шліфування, особливо грубозернистими шкурками, дає різкі подряпини. Шліфування здійснювали спочатку грубозернистими шкурками, а потім дрібнозернистими.

Для вирівнювання і надання композиції завершеного ідеального вигляду використовувались: пензлі для згладжування контурів і для розпису фарбами, малярський скотч для закріплення трафаретів, картон для трафарету, ґрунтовка акрилова глибокого проникнення, фарби акрилові, лак акриловий.

Оздоблення виробів із деревини – остаточна технологічна операція, що поліпшує зовнішній вигляд виробу. Лакування – це нанесення на поверхню виробів із деревини тонкого шару лаку. Лак – в'язка рідина спеціального складу, яка при висиханні утворює тверде прозоре покриття, крізь яке видно текстуру деревини. Акрилові фарби універсальні. Вони з успіхом застосовуються як для зовнішніх, так і для внутрішніх робіт. Надають поверхні, що фарбується, не тільки гарний естетичний вигляд, але ще й захищають її практично від усіх зовнішніх впливів. Акрилові фарби швидко сохнуть, довговічні, не вигорять на сонці, не тьмяніють, не тріскаються на морозі, стійкі до миття та інших видів чищення.

Забарвлення рельєфу підсилює його реалістичну виразність. При цьому, до проблеми розфарбовування скульптурного твору треба підходити дуже обережно, тому що сформовані традиції одноколірної пластики виховали в людині певне розуміння прекрасного в скульптурі.

Під час роботи гострими і ріжучими інструментами ми дуже суворо дотримувались техніки безпеки, адже нехтування ними приводить до травм-порізів. Інструмент різьбяра дуже гострий, тому потрібно дотримуватися наступних вимог: робоче місце завжди слід утримувати в порядку; на поверхні столу не повинно бути зайвих предметів, її слід своєчасно очищати від стружки, яку знімають тільки щіткою, а не рукою; невикористаний інструмент не повинен заважати роботі різьбяра, його потрібно завжди класти в певне місце, спрямовуючи лезом і гострими кутами від себе; не слід відволікатися і, якщо це не потрібно для різьблення, ходити з інструментом у руках; стамески завжди потрібно тримати двома руками – відступу від цього правила немає. Не рекомендується під час різьблення розташовувати заготовку на долоні або на колінах, а також різати, тримаючи виріб у всякому положенні без упору. У зручному й відкритому місці майстерні завжди повинні бути запаси бинта, йоду, нашатирного спирту, перекису водню й бактерицидного лейкопластиру [12, с. 49].

Особливу увагу в плані творчого проекту необхідно приділити екологічній оцінці проекту: обґрунтуванню того, що виготовлення та експлуатація нашого рельєфу не призведуть до змін в оточуючому середовищі, порушень життєдіяльності людини. Конструкція, технологія виготовлення, матеріали рельєфу є екологічно безпечними, не містять шкідливих відходів виробництва, не потребують додаткових витрат на утилізацію.

В економічній частині подається повний розрахунок витрат на виготовлення проектного виробу. Результатом економічного розрахунку є обґрунтування вартості рельєфу.

Розмір рельєфу – 83х53 см, товщина – 4 см.

Також варто зазначити, що на робота над ескізною базою тривала 30 днів, над підбором матеріалів – 14 днів, виготовлення рельєфу – 90 днів, що у сумі складає 134 дні.

Для виготовлення творчої роботи нам знадобилися різноманітні матеріали та інструменти:

	Назва матеріалів та інструментів, використаних у роботі	Кількість	Вартість, грн	Всього, грн
1.	Дерев'яний пласт	1	600	600
2.	Грунтовка акрилова глибокого проникнення Silic	1	122	122
3.	Малярний скотч 19 мм х 35 м	1	30	30
4.	Наждачний папір із зернистістю 180	1	70	70

5.	Наждачний папір із зернистістю 120	1	75	75
6.	Набір акрилових фарб Van Gogh STARTER Set 5x40ml	1	900	900
7.	Лак акриловий для дерева LOTUS	1	110	110
8.	Набір різаків для різьблення по дереву (10 шт.)	1	3000	3000
9.	Папір для виконання ескізів	1	200	200
	Загальна сума			5107 грн

Вартість матеріалів, затрачених на роботу: 5107 грн.

Художня цінність роботи: 5000 грн.

Орієнтовна вартість роботи складає: 10000 грн.

ВИСНОВКИ

Спорт є невід'ємною частиною людської культури, взаємопов'язаною з мистецтвом та різними формами творчості. В Україні спорт відіграє ключову роль у формуванні національного образу та популярної культури, як для громадян, так і для іноземців. Появу спорту можна пов'язати з особливим способом вирішення конфліктів, який закінчувався не смертю або фізичною травмою опонента, а мирним змаганням, що визначало найсильнішого.

Останні два роки стали для українського спорту часом випробувань, важких рішень і високих результатів, попри війну українські спортсмени вже наприкінці березня 2022 р. розпочали брати участь у змаганнях. Незважаючи на всі труднощі, порушений тренувальний процес, внутрішні переживання кожного спортсмена, вони змогли своїми виступами підтримати Україну і показати світові, чого можна досягти «не завдяки, а всупереч».

Саме ця незламність українських спортсменів у прагненні заявити про Україну своїми перемогами надихнула нас на створення рельєфу «Сила духу, сила волі». Рельєф – один із найдавніших видів образотворчого мистецтва. У будь-які часи людина прагнула до краси власного житла. Ще в кам'яний вік наші предки наносили на стіни печер малюнки шаблезубих тигрів, мамонтів та інших тварин. Це були перші кроки людства в мистецтві. Через багато тисячоліть розквітли стародавні цивілізації, а з ними і мистецтво архітектури. Вражаючої краси храми Ассирії, Шумеру і Вавилону прикрашали різьбленням по шляхетному дереву, золотом і керамічними рельєфами, а для облицювання стін використовували природний гіпсовий камінь.

Рельєф – один з видів скульптури, об'ємне зображення предметів, що лише частково виступають над площиною. Зазвичай рельєф виступає компонентом архітектурної споруди та відіграє в ній декоративну й розповідну роль. Поява рельєфа передуює круглому скульптурному мистецтву, а орнаментальні рельєфні мотиви прикрасили всі збережені до наших днів культові споруди глибокої давнини. В давнину рельєфи створювали як

данину перемогам сильних та мужніх людей, зокрема, на честь спортивних перемог.

На етапі композиції, тобто побудови мистецького твору, яка обумовлена його змістом, призначенням і характером, ми визначили, як буде виглядати наш рельєф. Основна ідея творчої роботи полягала у створенні композиційно гармонійного та змістовно наповненого мистецького твору засобами рельєфу, який відображає реакцію митця на спортивні події сьогодення. Об'єктом відображення на рельєфі «Сила духу, сила волі» є фігури тенісиста, плавця, боксера, стрибун та баскетболіста. Прототипами фігур рельєфу стали український плавець, чемпіон Європи 2022 року Михайло Романчук, легкоатлетка Ярослава Магучіх, баскетболіст національної збірної України Святослав Михайлюк, тенісистка Еліна Світоліна, боксер Олександр Усик.

Технічний процес створення творчої роботи «Сила духу, сила волі» почався з розробки ескізного проекту образу. Було створено ряд попередніх начерків, які фіксували основний задум мистецького твору та окремі його частини. Ескізи допомогли намітити композиційну побудову твору та визначити, як елементи твору будуть взаємодіяти і доповнювати один одного. Також завдяки ескізам ми змогли спланувати просторові відношення між елементами рельєфу – відстань між об'єктами, їх розмір відносно один одного та їх розташування на полотні. Ескізи допомогли нам експериментувати з різними ідеями та концепціями, перш ніж ми почали створювати фінальний твір.

Наступним кроком був вибір матеріалу рельєфу. Зваживши на текстуру, міцність, колір, оброблюваність та роль в інтер'єрі, ми обрали дерево. Як матеріал для скульптури воно має багато переваг – є відмінним вибором для створення довговічних скульптур, добре обробляється, що дозволяє художникам легко формувати його в різноманітні форми, завдяки красі природного малюнка і відтінку деревини додає унікального характеру кожній скульптурі, є екологічно чистим матеріалом і відновлювальною

сировиною. Дошка під рельєф підбиралась згідно з обраним розміром роботи – 83×53 см, завтовшки 4 см.

Малюнок рельєфу на заготовленому дерев'яному пласті виконували олівцем за звичайною схемою малюнка з чітким промальовуванням усіх необхідних силуетних і конструктивних ліній моделі. За допомогою спеціальних інструментів ми почали різьблення за ескізом. Цей процес був дуже трудо- та часомісткий, але результат, безумовно, вартий цього. Щоб запобігти появі тріщин, готовий рельєф ми зберігали у сухому місці. Після того, як різьблення було завершено, ми застосували фініш, щоб захистити дерево і підкреслити його природну красу. Під час створення рельєфу ми дотримувались всіх необхідних заходів безпеки.

Фіксація спортивних перемог, які під час війни стали джерелом натхнення та підтримки українців, в мистецьких творах є важливою тому, що мистецтво служить важливим засобом документації історичних подій. Зображення спортивних досягнень в скульптурі допомагає зберегти ці важливі моменти для майбутніх поколінь. Мистецтво завжди відображає та переосмислює реалії того часу, коли воно народилось, тобто воно надихає людей і допомагає їм впоратися з викликами. Скульптурні твори, які фіксують перемоги українського спорту, допомагають показати світу силу і витривалість нації під час війни. Мистецтво сприяє миру, показуючи людськість і спільні цінності. Зображення спортивних досягнень нагадує людям про важливість співпраці, взаємної поваги і мирного співіснування. Отже, фіксація спортивних досягнень в мистецтві має велике значення, особливо в контексті війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабій Н. Актуальні культурно-мистецькі практики та процеси: проблематика наукового дискурсу. *Питання культурології*. 2020. Вип. 36. С. 69–78.
2. Баршинова О. Сучасне українське мистецтво: історична пам'ять та світовий контекст. *Журнал про сучасну культуру*. 2015. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/stories/suchasneukrayinske-mystetstvo.html>
3. Бойчук В.М. Використання нових комп'ютерних технологій у процесі вивчення різьблення деревини. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця: ДОВ«Вінниця», 2003. Вип. 3. С. 61–66.
4. Бойчук В.М. Історичні нотатки щодо розвитку деревообробки в Україні. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2000. С. 152–154.
5. Бойчук В.М. Проблема визначення видів різьблення у процесі вивчення художньої обробки деревини. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія № 13. Проблеми трудової та професійної підготовки. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. Вип. 1. С. 22–36.
6. Бойчук В.М. Словник майстра з художньої обробки деревини : навч. посіб. Вінниця : ВАТ «Ландо ЛТД», 2007. 340 с.
7. Борисевич Л., Світлозарова А. Популярність спорту в суспільстві. *Шляхи розвитку рухової активності молоді України* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. Дрогобич, 2022. С. 143.
8. Будзан А.Ф. Різьба по дереву в західних областях України. Київ, 1960. 106 с.
9. Вишеславський Г. А. Contemporary art України від андеграунду – до мейнстріму. Київ : ІПСМ НАМ України, 2020. 256 с.
10. Гаврилук Б. Український мурал-арт у контексті світового мистецтва. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів. 2018. Вип. 37. С. 241-254.

11. Домбровська С.М., Вавренюк С.А., Палюх В.В. Державне регулювання фізичної культури та спорту в Україні : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2020. 313 с.
12. Комарніцький О.Б. Охорона праці та техніка безпеки : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Видавництво «Друкарня Рута», 2019. 120 с.
13. Крилова С. А. Краса людини в життєвих практиках культури. Досвід соціальної та культурної метаантропології і андрогін-аналізу : монографія. Вид. 2-е, перероб. і доп. Київ : КНТ, 2019. 129 с.
14. Кузнецова І. О., Лільчицький О. В. Особливості візуального відображення спортивного життя у вуличному мистецтві України. *Art and design*. 2020. № 2 (10). С. 61–72.
15. Кузнецова І. О., Лільчицький О. В., Привалов М. О. Специфіка відображення теми спорту в творах античного мистецтва. *Art and design*. 2020. №4. С. 136–148.
16. Кулик С., Вознюк Є. Фейк російської пропаганди: Олена Підгрушна – снайпер АТО. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. №1 (9). С. 82–99.
17. Ложкіна А. Перманентна революція. *Мистецтво України ХХ – початку ХХІ століття*. Київ : ArtHuss, 2019. 544 с.
18. Макушин Ю. А. Скульптура як частина культури суспільства. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Педагогіка*. 2012. Т. 199, Вип. 187. С. 141–145.
19. Одробінський Ю. В. Видові особливості монументальної скульптури скіфо-сарматського періоду. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2007. № 9. С. 91–105.
20. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : наук.-метод. зб. / за загальною ред. С.М. Шкарлета. Київ : «Букрек», 2022. 140 с.

21. Популярність спорту в Україні: сучасні тенденції / Латишев М., Тропін Ю., Ференчук Б., Юшина О. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2023. № 1. С. 98–103.
22. Романенко С.С. Стратегічні вектори розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобальних викликів: національні особливості та завдання управління : автореф. дис. д. екон. наук : 08.00.03 / Одеський національний технологічний університет. Одеса, 2022. 41 с.
23. Росляков С. М. Походження скульптури. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2012. № 9. С. 115–118.
24. Ситченко К.В. Калокагатія як символ довершеності античної людини та її тлумачення в сучасній культурі. *Культура України*. 2016. Вип. 53. С. 251–259.
25. Фізична культура і спорт. Виклики сучасності: збірка тез доповідей II науково-практичної конференції присвяченої 300-річчю з дня народження Г.С. Сковороди, 27–28 жовт. 2022 р., Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. 114 с.
26. Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи (у циклі Анохінських читань) : матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції. 10 груд., 2021 р., Київ / Київ. Ун-т імені Бориса Грінченка; за заг. ред. О. В. Ярмолюк. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2021. 373 с.
27. Художня культура України : навч. посіб. / Л. М. Масол, С. А. Ничкало, Г. І. Веселовська, О. І. Оніщенко ; за заг. ред. Л. М. Масол. Київ : Вища шк., 2006. 239 с.
28. Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія світової культури : навч. посіб. / наук. ред. В. М. Шейко. Київ : Кондор, 2006. 358 с.
29. Шмельова Т.В. Мистецтво скульптури: навч.-метод. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2018. 201 с.
30. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 112 с.

31. Барба Ж. Жан Беленюк про можливу неучасть українців в Олімпіаді. URL: <https://www.dw.com/uk/zan-belenuk-pro-mozlivu-neucast-ukrainciv-v-olimpiadi-ta-rosijskih-lobistiv-u-sporti-video/a-65489942>
32. Газнюк Л. М. Естетика спорту. URL: <https://subj.ukr-lit.com/estetika-gaznyuk-l-m-tema-7-estetika-sportu/>.
33. Газнюк Л. М. Спорт в просторі культури постмодерну. URL: <https://subj.ukr-lit.com/estetika-gaznyuk-l-m-sport-v-prostori-kulturi-postmodernu/>.
34. Групова виставка «Євро 2012». URL: <https://artgreensofa.com/?p=663>.
35. Дида О. 361 український спортсмен загинув на війні з Росією. 1 жовт. 2023. URL: <https://suspilne.media/584345-361-ukrainskij-sportsmen-zaginu-v-na-vijni-z-rosie/>.
36. Дубовой О. В. Формування соціального здоров'я студентів спеціальної медичної групи у процесі фізичного виховання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». Старобільськ, 2019. URL: <http://surl.li/mvbls>.
37. Кокотюха А. Чому український спорт іде в кіно? *ДетекторМедіа*. URL: <https://detector.media/kritika/article/193150/2021-10-25-chomu-ukrainskyy-sport-ide-v-kino/>.
38. Кротова Т. Принципи стилістичної єдності предметного світу античності. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2010. Вип. 3. С. 330–335. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3995/>.
39. Звернення урядів 34 країн до МОК про недопущення спортсменів Росії та Білорусі до Олімпіади у Парижі 2024 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/20/7390210/>.
40. Куліш Я. Рік війни у спорті: Україна дивує та перемагає. URL: <https://kp.ua/ua/sport/a664861-rik-vijni-u-sporti-ukrajina-divuje-ta-peremahaje>.
41. Морозов А. І. Взаємодія мистецтва і спорту як чинник розвитку віртуозних рухів в українському народно-сценічному танці. *Мистецтвознавчі записки*. 2018. Вип. 33. С. 338–345. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mz_2018_33_44.

42. Несмачний С., Олійник О. Фізична культура і спорт у творах мистецтва радянського періоду з колекції Дніпропетровського художнього музею. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2013. № 1. С. 201–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svp_2013_1_45.
43. Новий рекорд: художник зобразив картину на тенісних м'ячах. *Знай.UA*. 2017. URL: <http://surl.li/mzatx>.
44. Онлайн-колекція образотворчого мистецтва із зібрання музею (англ.). *National Football Museum*. URL: <https://www.nationalfootballmuseum.com/collections/?category=173>
45. Прокопенко М. Київська галерея «ЦЕХ» відзначила десятиріччя новою виставкою. *День*. 2023. 4 серп. URL: <https://day.kyiv.ua/article/taym-aut/sport-yak-mystetstvo>.
46. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>.
47. Руднев М. Метафізика футболу. URL: http://ni.biz.ua/10/10_16/10_164746_kinesteticheskie-sistemi.html.
48. Соловійов О. Сучасне мистецтво втратило месіанську функцію. URL: https://web.archive.org/web/20091231031659/http://www.artukraine.com.ua/journals_articles/Oleksandr_Solovyov_Suchasne_mistetstvo_vtratile_mesiansku_funktsiyu/257.
49. Сосіна В.Ю. Шляхи інтеграції хореографічного мистецтва та техніко-естетичних видів спорту. *Танцювальні студії*. 2018. Вип. 1. С. 81–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ds_2018_1_10.
50. Спорт як інструмент російської агресії. Як реагує світ? 2023. URL: <https://ukrainer.net/sport-instrument-rosii/>.
51. Тарас Дронь, режисер фільму «Із зав'язаними очима»: Важливо, щоб кіно надихало на життя, бо кіно – це позитивний вид мистецтва. 2021. URL: <https://www.cinema.in.ua/taras-dron-iz-zav-iazanymy-ochyma/>.
52. У львівському парку встановили нову скульптуру, яка викликала дискусію в соцмережах. *Букви*. 2023. URL: <http://surl.li/mzapj>.

- 53.Філіна В.А. Дзюдо: спорт чи мистецтво? URL:
<http://eprints.zu.edu.ua/34149/1/Filina.pdf>.
- 54.Шалапа С.В. Вплив спортивно-гімнастичного руху на мистецтво хореографії: початок ХХ століття. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* 2017. № 3. С. 179–185. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2017_3_39.
- 55.Bannister L. 8 Contemporary Artists Taking Fresh Approaches to Sports. URL:
<https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-8-contemporary-artists-fresh-approaches-sports>.
- 56.Lemke W. The role of sport in achieving the Sustainable Development Goals.
<https://www.un.org/en/chronicle/article/role-sport-achieving-sustainable-development-goals>.

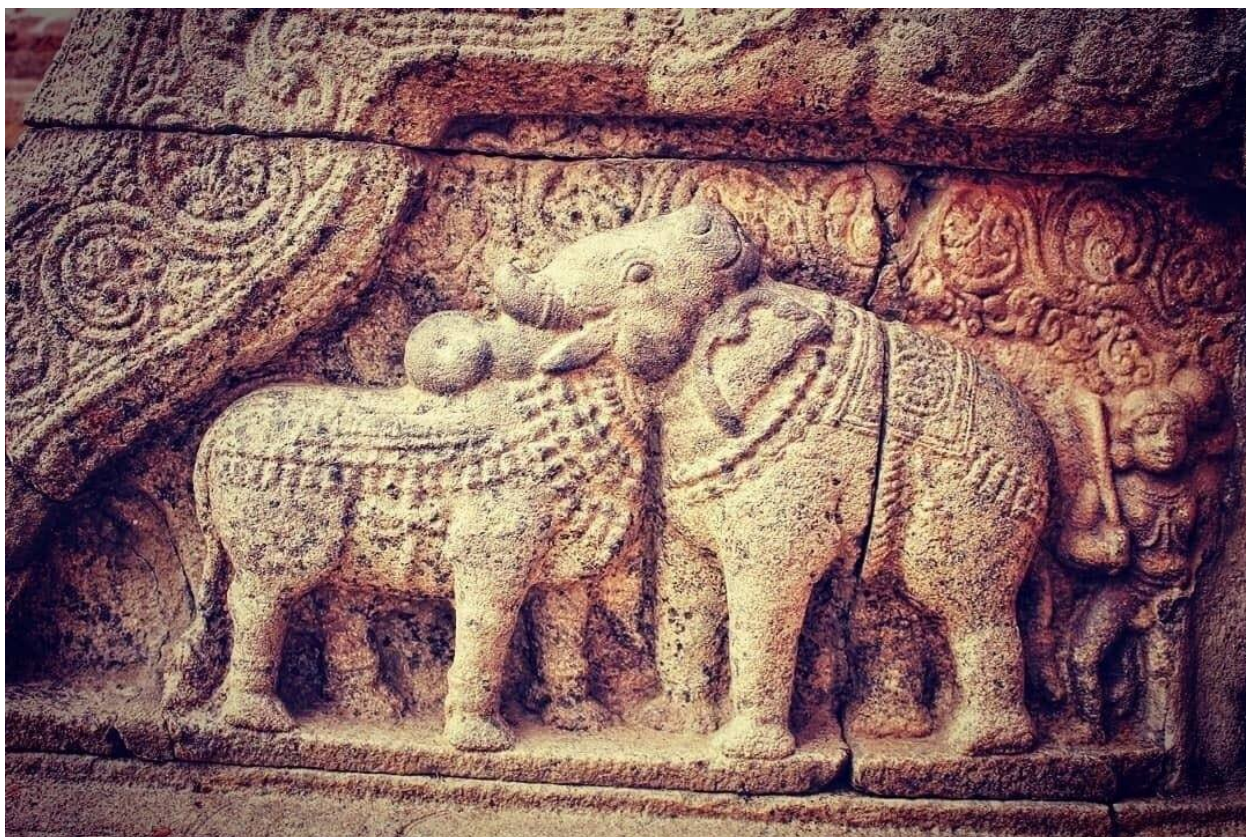
Дискобол відомого грецького скульптора Мирона
(монумент на честь переможця у спортивних змаганнях)

Давньогрецький барельєф

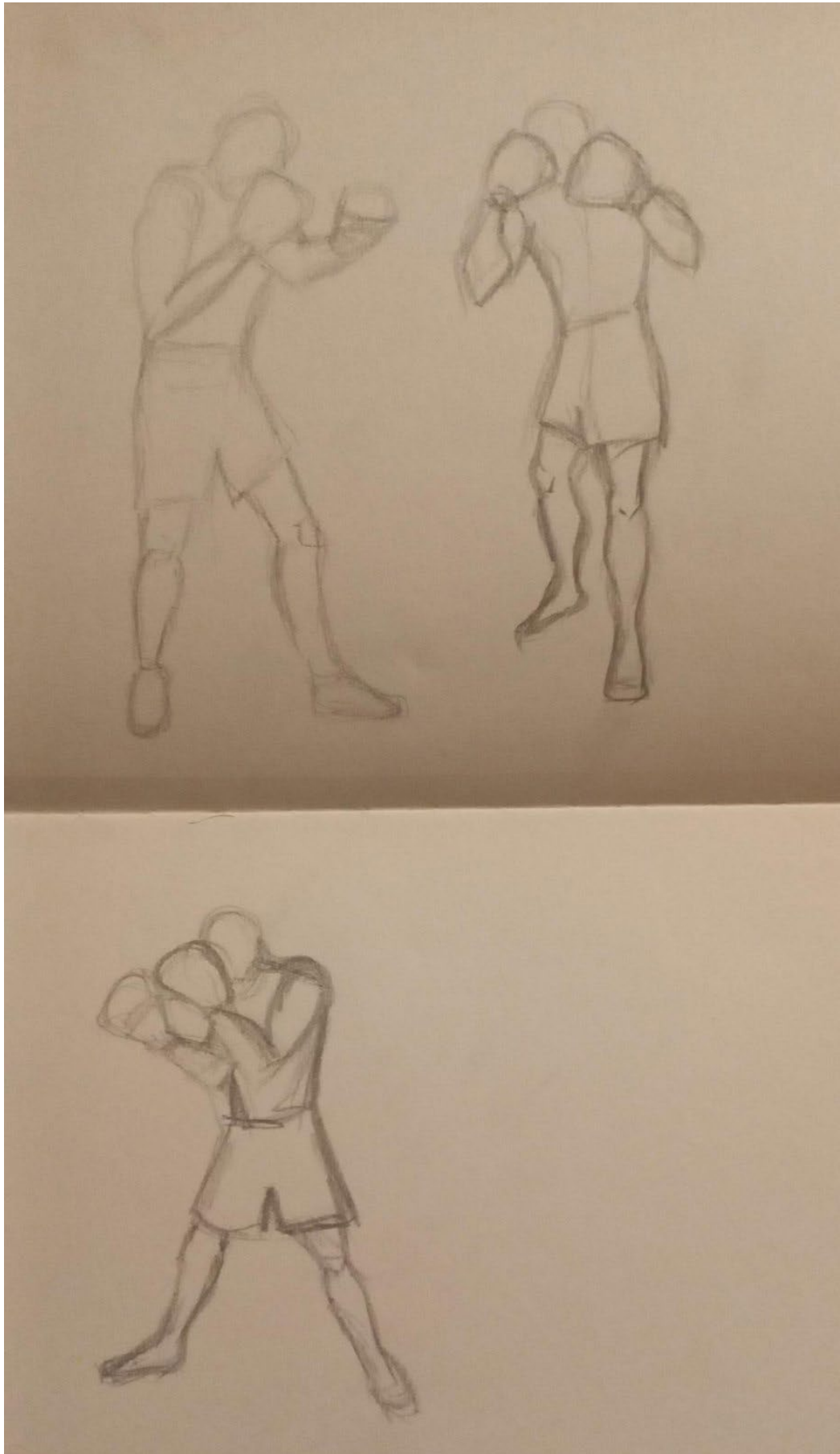
Індійський барельєф-ілюзія

Ескізи творчої роботи «Сила духу, сила волі»

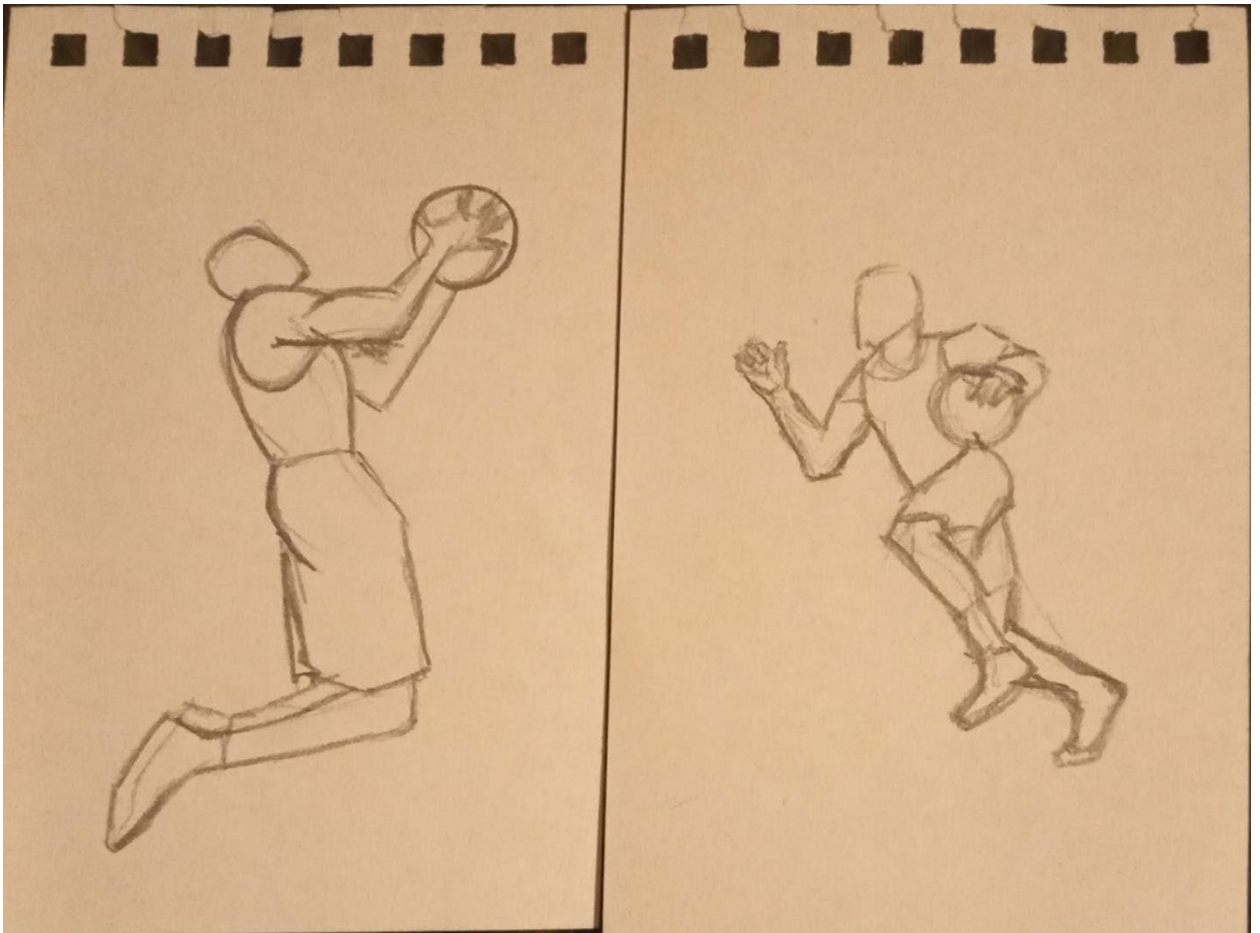
продовження додатку Г

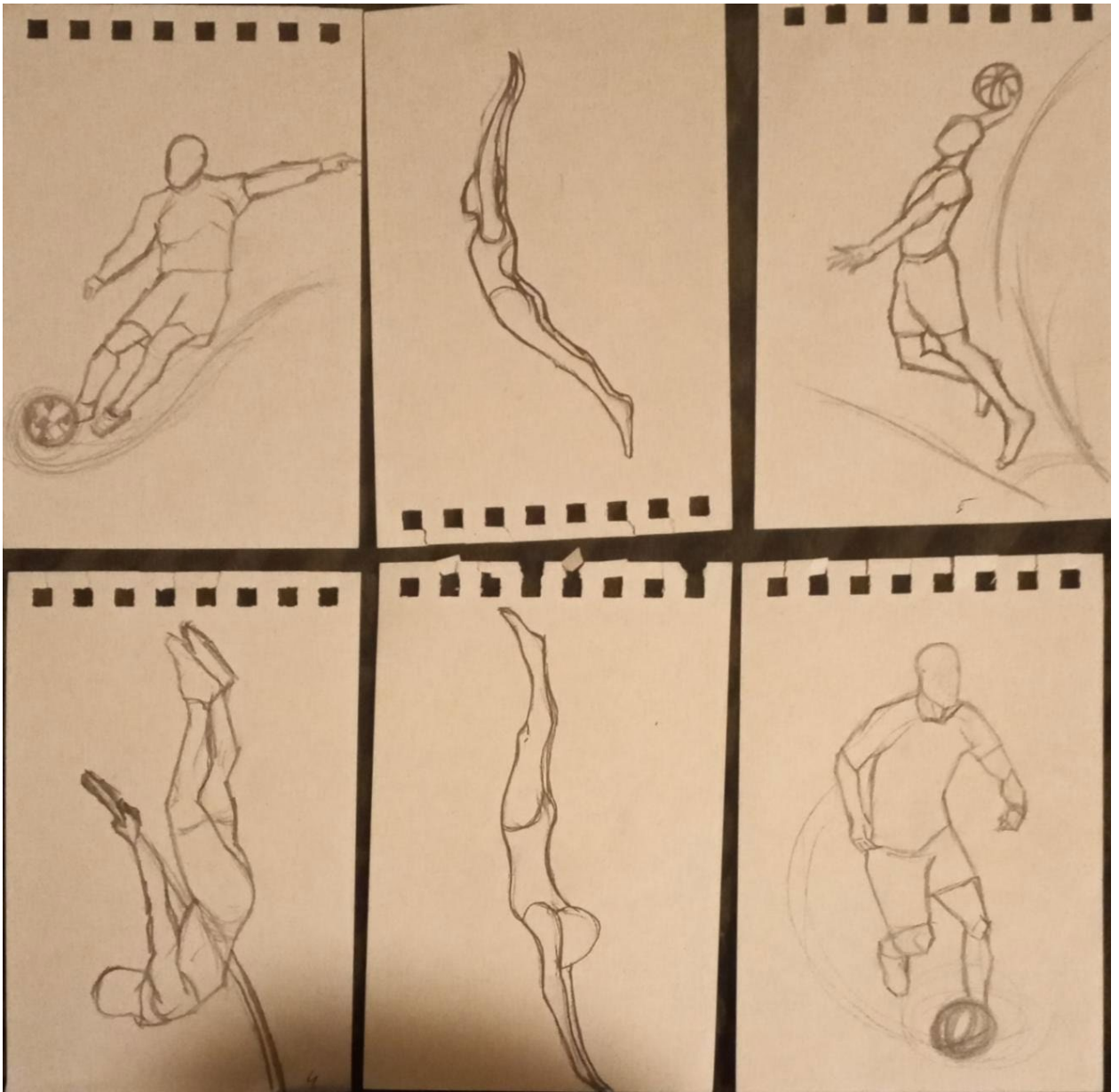
продовження додатку Г

Продовження додатку Г

продовження додатку Г

ДОДАТОК Г

Український плавець Михайло Романчук

Українська легкоатлетка Ярослава Магучіх

Українська тенісистка Еліна Світоліна

Український боксер Олександр Усик

Баскетболіст національної збірної Святослав Михайлюк

Експонат виставки Володимира Семківа «Від коріння»

Етапи виконання творчої роботи «Сила духу, сила волі»

продовження додатку И

ДОДАТОК І

Завершена творча робота «Сила духу, сила волі»

